

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Tereza Kotrnochová

ZÁVĚŤ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et MUDr. Alexandr Thöndel, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): červen 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 6. 2015

.....
Tereza Kotrnochová

Poděkování

Děkuji JUDr. et MUDr. Alexandru Thöndelovi, Ph.D., vedoucímu diplomové práce, za jeho odborné vedení, rady a věcné připomínky, které mi poskytl při psaní této práce a za zájem, který mi během jejího psaní věnoval.

Děkuji rovněž svým rodičům, kteří mi během mých studentských let byli velkou oporou.

Obsah

Úvod.....	1
1. Dědické právo a závěť obecně.....	3
1.1. Obecně k dědickému právu.....	3
1.2. Předpoklady dědění.....	5
1.2.1 Smrt zůstavitele.....	5
1.2.2. Existence pozůstalosti.....	6
1.2.3. Právní důvod dědění	7
1.2.4. Způsobilý dědic.....	8
1.3. Pojem závěti a její charakteristika	9
2. Historický vývoj institutu	12
2.1 Závěť v římském právu.....	12
2.1.1 Předpoklady dědění ze závěti	13
2.1.2. Jednotlivé druhy závěti	14
2.2. Závěť v českých zemích do roku 1811	16
2.3. Závěť v českých zemích po roce 1811	18
2.3.1. Všeobecný občanský zákoník.....	18
2.3.2. Osnova občanského zákoníku 1937.....	20
2.3.3. Československý občanský zákoník 1950.....	20
2.3.4. Československý občanský zákoník 1964.....	21
3. Platná úprava závěti	23
3.1. Pořizovací způsobilost	23
3.2. Projev zůstavitelovy vůle a účinky omylu	24
3.3. Forma závěti	25
3.3.1. Písemná závěť a její podoby	26
3.3.2. Ústní závěť a ostatní privilegované formy.....	28
3.3.3. Svědkové závěti	29
3.4. Vedlejší doložky závěti.....	31
3.4.1. Vykonavatel závěti	32
3.4.2. Správce pozůstalosti	33
3.4.3. Podmínky	34
3.4.4. Doložení času.....	35

3.4.5. Příkaz	36
3.5. Zrušení závěti.....	38
3.5.1. Odvolání závěti	38
3.5.2. Pořízení pozdější závěti	39
3.6. Omezení testovací svobody	40
3.6.1. Nepominutelný dědic a právo na povinný díl.....	40
3.6.2. Ochrana nepominutelného dědice.....	41
3.6.3. Závět pořízená v péči zařízení poskytujícího zdravotnické nebo sociální služby.....	44
3.7. Vydědění a negativní závěť	44
3.7.1. Důvody vydědění	45
3.7.2. Náležitosti vydědění	46
3.7.3. Negativní závěť.....	47
3.8. Připadnutí pozůstalosti dědicům.....	48
3.8.1. Uvolněný podíl	49
3.8.2. Náhradnictví.....	50
3.8.3. Svěřenské nástupnictví	52
3.9. Rozdělení pozůstalosti při existující závěti	54
4. Odkaz jako součást závěti.....	56
4.1. Vymezení pojmu.....	56
4.2. Zřízení odkazu	57
4.3. Zrušení odkazu.....	59
5. Další typy pořízení pro případ smrti	60
5.1. Dědická smlouva.....	60
5.2. Dovětek.....	62
6. Srovnání s německou úpravou.....	64
Závěr	68
Seznam zkratk	70
Seznam použité literatury a dalších pramenů	71
Resumé.....	76
Zusammenfassung	78
Název práce v anglickém jazyce a klíčová slova.....	80

Úvod

Téma diplomové práce *Závěť* bylo zvoleno především s ohledem na jeho aktuálnost v důsledku podstatných změn dědického práva nastalých v souvislosti s přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v platném znění (dále jen „**OZ**“). OZ nabyl účinnosti k 1. 1. 2014 a nahradil tak do té doby platný občanský zákoník z roku 1964 (zákon č. 40/1964 Sb., dále jen „**OZ 1964**“), v němž obsažená úprava závěti a obecně dědického práva byla v důsledku politického vývoje velmi zredukována a čítala pouhých 28 paragrafů, po novelizacích 36. Pro srovnání: dnešní úpravu dědického práva v OZ tvoří 245 paragrafů.

Při rekodifikačních pracích na OZ se autoři v mnohém nechali inspirovat úpravou obsaženou v osnově československého občanského zákoníku z r. 1937 a ve Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811 (dále jen „**ABGB**“), který platil na našem území od roku 1812 až do 31. 12. 1950 a byl na svou dobu téměř dokonalou kodifikací soukromého práva. Díky tomu bylo do českého dědického práva navráceno mnoho institutů, např. dědická smlouva, dovětek nebo odkaz, které byly v posledních téměř 65 letech českému právu neznámé. V některých oblastech se autoři vraceli dokonce až ke kořenům v římském právu. Právě tam nalezneme nejstarší úpravu závěti, která jako neodmyslitelný právní institut existující ve většině právních řádů přetrvala s určitými změnami v průběhu vývoje až do dnešních dnů.

Závěť patří mezi častá právní jednání, se kterými se člověk v průběhu svého života může setkat. Vzhledem k tomu, že smrt dříve nebo později potká každého, považují mnozí za důležité upravit majetkové poměry pro případ smrti odlišně od způsobu, který nabízí dědické právo v rámci dědění ze zákona, nastupujícího v případě neexistujícího posledního pořízení. A právě nyní, ve světle nové úpravy, kdy je přední zásadou dědického práva respektování a ctění vůle zemřelého více než kdy dřív, představuje závěť ideální možnost pro každého rozhodnout o tom, komu připadne a co se stane s jeho majetkem po jeho smrti. Sepsání závěti také představuje možnost, jak lze předejít sporům a nepříjemnostem mezi dědici při rozdělování majetku zemřelého.

Hlavním cílem této práce je podrobný rozbor aktuální právní úpravy závěti se zaměřením na její formální a obsahové náležitosti a porovnání s dalšími typy pořízení

pro případ smrti, přičemž je pozornost věnována i historickému vývoji závěti. Druhotným cílem práce je srovnání současné právní úpravy závěti v České republice a úpravy v německém občanském zákoníku (dále jen „**BGB**“). Srovnání s německou úpravou považují za přínosné, neboť právní řád Spolkové republiky Německo se v mnohém podobá českému, a z důvodu geografické blízkosti jsou obě země odedávna propojeny a ovlivňují se v mnoha oblastech dodnes. Z toho důvodu byl i BGB při rekodifikačních pracích inspirací pro mnohá ustanovení OZ.

V práci bude čerpáno jak z primárních, tak sekundárních zdrojů, především z komentářů a odborné literatury. Judikatura, zejména vyšších soudů, která by mohla svou silou argumentace ovlivnit výklad některých ustanovení a problémů, aplikující předpisy OZ k danému tématu bohužel v době zpracování práce neexistuje. Proto v práci budou zmíněna i zásadní soudní rozhodnutí vydaná za účinnosti OZ 1964, popř. ABGB, která vzhledem k podobnosti právní úpravy budou aplikovatelná i dnes.

Práce je členěna do šesti kapitol. V první kapitole je podán obecný výklad k dědickému právu s vysvětlením nejdůležitějších pojmů, jsou zde popsány jednotlivé předpoklady dědění a vymezen pojem závěti. Druhá kapitola pojednává o jednotlivých fázích historického vývoje závěti od dob římského práva až po nedávnou minulost, neboť znalost historických souvislostí, zejména těch, které byly inspirací pro rekodifikaci soukromého práva, umožňuje lepší porozumění celé právní úpravě závěti. Největší pozornost je věnována třetí kapitole, která podrobně popisuje institut závěti – podmínky pro její pořízení, formální náležitosti, vedlejší doložky závěti, obsahová omezení, možnosti zrušení apod. Ve čtvrté kapitole je přiblížen institut odkazu a jeho zřízení v závěti. Pátá kapitola stručně představuje zbývající dva typy pořízení pro případ smrti – dědickou smlouvu a dovětek – a poukazuje na některé souvislosti těchto institutů se závětí. V poslední šestá kapitola je věnována srovnání české a německé právní úpravě závěti.

1. Dědické právo a závěť obecně

1.1. Obecně k dědickému právu

Dědické právo je jedním z odvětvých a tradičních odvětví soukromého práva, jak už vyplývá z jeho obvyklého zařazení do občanskoprávních kodexů. Jeho normy upravují přechod práv a povinností v oblasti majetkových vztahů po smrti člověka na další osoby. Dědění je na ústavní úrovni zaručeno Listinou základních práv a svobod v jedenáctém článku, v němž je rovněž garantováno vlastnictví a jeho ochrana. Normy dědického práva svou podstatou také přispívají k jeho ochraně vlastnictví, neboť dávají každému možnost pořízením závěti rozhodnout, na koho přejde majetek po jeho smrti, nebo samy stanoví zákonná pravidla pro přechod majetku na zákonné dědice zemřelého.

Pro správné pochopení a lepší orientaci v následujícím textu považuji za nutné vysvětlit nejprve význam klíčových pojmů dědického práva. „**Dědicem**“ je ten, jemuž náleží dědické právo¹. „**Děděním**“ se rozumí přechod majetku zůstavitele na dědice.² Zemřelá osoba, jejíž majetek má být předmětem dědění, je zákonnou terminologií označována jako „**zůstavitel**“. Tento pojem se však užívá i pro ještě žijící osobu, která se chystá pořídit nebo již pořídila o svém majetku pro případ smrti. V souvislosti s pořízením závěti odborná literatura často užívá také pojem „**pořizovatel**“. OZ také v § 1475 důsledně odlišuje pojmy „**pozůstalost**“ a „**dědictví**“. Pozůstalost představuje celé jmění zůstavitele k okamžiku jeho smrti, jinými slovy souhrn zděditelných práv a závazků zemřelého.³ Na straně druhé dědictví označuje ve většině případů pouze určitou část pozůstalosti, která připadne jednomu nebo více dědicům, jde tedy o pojem používaný z pohledu dědice.⁴

Právní nauka tradičně rozlišuje dědické právo v objektivním a subjektivním smyslu. „*Dědickým právem v objektivním smyslu se rozumí souhrn norem upravujících*

¹ Naproti tomu tzv. „odkazovníkovi“ svědčí pouze pohledávka na vydání určité věci z pozůstalosti nebo na zřízení určitého práva. Dřívější občanský zákoník zahrnoval pod pojem dědice všechny osoby, kterým připadla být jen jediná konkrétně určená věc.

² MIKEŠ, Jiří; MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo: praktická příručka: kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, s. 16.

³ BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR: vysokoškolská učebnice*. Praha: Linde, 2003, s. 426.

⁴ BEZOUŠKA, Petr; PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013, s. 196.

podmínky přechodu majetkových práv a povinností zemřelého na jeho právní nástupce. Naproti tomu dědické právo v subjektivním smyslu představuje oprávnění určitého občana nebo organizace, popřípadě i státu, vstoupit do majetkoprávních vztahů zemřelého.⁵ Definici dědického práva právě ve výše zmíněném subjektivním smyslu nám nabízí také samotné ustanovení § 1475 odst. 2 OZ: „Dědické právo je právo na pozůstalost nebo poměrný podíl z ní“.

Systematicky je dědické právo zařazeno pod absolutní majetková práva, stejně tak jako např. vlastnické právo nebo zástavní právo, a jako takové má účinky proti každému a nikdo by tak neměl zasahovat do práv dědice.⁶ Toto zařazení mezi absolutní majetková práva jasně vychází z koncepce § 532 ABGB a vyjadřuje úzkou souvislost s vlastnictvím. Naproti tomu socialistické právo v občanském zákoníku z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, dále jen „**OZ 1950**“) a OZ 1964 normy dědického práva vyčlenilo do samostatných částí. Tato koncepce zřejmě souvisela s představou tehdejší politiky o bližším vztahu dědického práva k rodinnému právu a se snahou co nejvíce omezit zůstavitelovu vůli a docílit toho, aby majetek zůstal v rodině.

Současné pojetí dědického práva vychází z individualistické koncepce, která upřednostňuje přechod majetku a majetkových práv na jednotlivce. „Vědomí, že statky po smrti připadnou osobám zůstaviteli blízkým, nabádá jej k produktivní činnosti, k spornosti, podporuje starostlivost o rodinu“⁷, což lze považovat za velmi žádoucí. Opačné a v moderní teorii již přežité pojetí představuje kolektivistická teorie, dle které přechází majetek po smrti osoby na určitý celek nebo organizační jednotku, např. stát. Tato koncepce byla vlastní OZ 1950, kdy došlo k redukci tříd zákonných dědiců na pouhé tři a stát tak snáze mohl využít své odúmrtní dědické právo.

Stejně tak jako v ostatních právních odvětvích se i v dědickém právu uplatňují základní zásady, které prostupují celou právní úpravou. Vedle obecných občanskoprávních zásad patří k těm nejvýznamnějším nová a vedoucí zásada závaznosti

⁵ MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo: (Právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, s. 18.

⁶ „Výroky usnesení soudu vydaných v dědickém řízení, které se týkají dědického práva (které určují, kdo je zůstavitelovým dědicem), jsou závazné pro každého.“ viz Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2953/2004.

⁷ TILSCH, Emanuel; HORÁK Ondřej. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 15.

a přednosti vůle zůstavitele, měnící koncepci celého dědického práva oproti OZ 1964, kdy byla rozhodující vůle dědiců, dále zásada univerzální sukcese⁸ (na dědice přechází zůstavitelův majetek jako celek, tvořen právy i povinnostmi), zásada přechodu majetku na dědice okamžikem smrti zůstavitele (opačně institut ležící pozůstalosti, viz další kapitola), zásada zachování hodnot vytvořených zůstavitelem (umožňuje i zdědění práv a povinností výlučně vázaných na osobu zůstavitele, pokud byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci⁹), volnost přijmout či odmítnout dědictví, pořizovací svoboda zůstavitele¹⁰ a některé další¹¹.

1.2. Předpoklady dědění

Zákon vyžaduje několik podmínek, které musí být současně splněny, aby mohlo dojít k uplatnění norem dědického práva, tj. k dědění. Primárně jde o následující čtyři: smrt zůstavitele, existence pozůstalosti, způsobilý dědic a dědický titul. Vedle toho nesmí existovat překážka bránící nabytí dědictví, neboť dědění brání případy, kdy povolaný dědic dědictví odmítl prohlášením před soudem v řízení o dědictví, vzdal se ho ve prospěch jiného dědice, předem se ho zřekl smlouvou se zůstavitelem¹² nebo byl platně vyděděn.

1.2.1 Smrt zůstavitele

Již se samotným pojmem a praktickým významem dědického práva nerozlučně souvisí smrt člověka. Vždyť právě normy dědického práva upravují majetkové poměry po smrti zůstavitele, který přestává být subjektem všech právních vztahů. Smrt je tedy

⁸ Opačem je tzv. singulární sukcese, kdy dochází pouze k přechodu jednotlivé věci, práva nebo dluhu.

⁹ Důvodová zpráva.

¹⁰ Omezená pouze právem na povinný díl, viz další výklad v kapitole 3.6.

¹¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. XXV – XXVII.

¹² Zřeknutí se dědictví neboli tzv. *renunciace* je institutem navracejícím se do českého práva účinností OZ (tato možnost byla v letech 1964 – 2013 vyloučena). Upraveno je v § 1484 OZ. Zřeknutí se dědického práva je možno realizovat předem uzavřením smlouvy mezi potenciálním dědicem a zůstavitelem ve formě veřejné listiny, tzn. notářským zápisem. Pozdější práva a povinnosti mohou být rušeny písemnou formou. Zřeknutím se dědického práva se rozumí rovněž zřeknutí se povinného dílu, nikoli naopak. Zřeknutí se vztahuje i na potomky dědice, pokud není ve smlouvě ujednáno jinak. Tímto způsobem je možno vzdát se dědického práva také ve prospěch jiné osoby. Pokud se však tato jiná osoba z nějakého důvodu nestane dědicem, ke zřeknutí se nebude přihlížet.

základním předpokladem pro realizaci dědického práva. Jak stanoví § 1479 OZ, právě smrtí zůstavitele vzniká dědické právo. K samotnému nabytí dědictví, tedy k přechodu vlastnického práva k dědictví, však může na dědice přejít i později, než okamžikem smrti zůstavitele. Při dědění ze závěti nebo podle dědické smlouvy může totiž zůstavitel nabytí dědictví vázat na splnění příkazu, podmínky nebo doložení času, čímž se okamžik nabytí dědictví posouvá.¹³

Dle § 26 odst. 1 OZ je standardním způsobem prokázání smrti člověka prohlídka těla mrtvého a vydání úmrtního listu matričním úřadem, v jehož správním obvodu fyzická osoba zemřela nebo byla nalezena¹⁴ (tzv. úřední zjištění smrti). Tento postup provádí lékař vyplněním příslušné části listu o prohlídce mrtvého.¹⁵ Úmrtí oznámí matričnímu úřadu prohlízející lékař na listu o prohlídce mrtvého do tří dnů.

Vyskytují se ale i případy, kdy nelze smrt člověka zjistit úředním postupem. V takových případech proběhne soudní řízení o prohlášení za mrtvého, které se řídí zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Toto řízení může být zahájeno na návrh toho, kdo má právní zájem na věci, např. potomci, další případní dědicové nebo věřitelé. Řízení může také dle § 26 odst. 2 zahájit i bez návrhu soud, pokud byl člověk účasten takové události, že se jeho smrt vzhledem k okolnostem jeví jako jistá. V rozhodnutí určí soud den, který platí za den smrti.

1.2.2. Existence pozůstalosti

Jak logicky vyplývá z podstaty věci, musí existovat majetek zůstavitele, který by po jeho smrti mohl být předmětem dědění. Jinými slovy tedy musí existovat pozůstalost. Dle znění § 1474 OZ *pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže by byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci*. Dle důvodové zprávy tak mohou na základě tohoto ustanovení být součástí pozůstalosti i např. zůstavitelova práva na bolestné nebo satisfakci v penězích, pokud byla za jeho života zažalována nebo uznána. Dle § 495 OZ

¹³ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 100.

¹⁴ Viz § 10 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

¹⁵ Podrobnosti stanoví zákon č. 372/2011, o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

se jměním rozumí souhrn aktiv a pasiv, neboli majetku a dluhů. Do pozůstalosti dále patří také majetková práva a pohledávky a rovněž dluhy, které mají původ v právních skutečnostech nastalých za zůstavitelova života, ale které vznikly až po jeho smrti, např. daňové přeplatky či nedoplatky.¹⁶ Naopak smrtí zůstavitele zanikají např. služebnost užívacího práva nebo pojištění, dědic společníka v obchodní korporaci se nestane společníkem.¹⁷

Podmínkou však je, aby hodnota pozůstalosti výrazněji převyšovala náklady na pohřeb zesnulého. V případě zanedbatelného majetku soud v řízení o pozůstalost přikáže tento majetek tomu, kdo vystrojil zesnulému pohřeb. Řízení soud zastaví v případě, že zůstavitel nezanechal žádný majetek.¹⁸

1.2.3. Právní důvod dědění

Současné dědické právo zná 3 dědické tituly: dědická smlouva, závěť, zákon. Jde o právní důvody, na základě kterých mohou jednotliví dědicové dědit.

Prvním je institut dědické smlouvy, upravený v § 1582 až 1593 OZ, který se po více než šedesáti letech navrátil do českého dědického práva. Jedná se o dědický titul nejvyšší právní síly. Blíže o tomto institutu pojednává kapitola pátá. Dalším dědickým titulem je závěť (§ 1494 až 1581 OZ), která bude jako téma této práce podrobně popsána ve třetí kapitole. Teprve v případě, že dědic nedědí na základě dědické smlouvy nebo závěti, nastupuje poslední důvod dědění, a sice zákon. Jak z uvedeného vyplývá, má zákonná dědická posloupnost pouze subsidiární charakter. Přesto budou zřejmě i nadále nejčastěji k pozůstalosti povoláváni zákonní dědicové, jimiž jsou v první řadě děti a manžel zůstavitele, neboť zákonná koncepce vychází z již staletí obecně uznávané představy, že ve fungujících rodinách mají dědit právě tyto nejbližší.

Tyto tři dědické tituly mohou ve vztahu k jedné pozůstalosti existovat vedle sebe. Je tedy možné, aby zůstavitel uzavřel s jedním dědicem dědickou smlouvu např. ohledně třetiny svého jmění, o další třetině pořídil závěť a zbylá třetina jmění připadla

¹⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 4-5.

¹⁷ Podrobněji tamtéž, s. 6.

¹⁸ V řízení o pozůstalosti podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, § 153.

zákonným dědicům. Zároveň jeden dědic může dědit současně z několika dědických titulů.

1.2.4. Způsobilý dědic

Právo dědit je přiznáno jak fyzické, tak právnické osobě¹⁹. Dědicem může být dokonce i právnická osoba, které teprve vznikne, ale jen za předpokladu, že se tak stane do jednoho roku od smrti zůstavitele,²⁰ jak vyžaduje § 1478 OZ. Pro fyzickou osobu zákon stanoví podmínku, že tato osoba musí přežít zůstavitele, neboť dle § 1479 věty druhé OZ platí, že kdo zemře před zůstavitelem, nebo současně s ním, nedědí. Zároveň se musí dožít nápadu dědictví, který nastává ve většině případů právě okamžikem smrti zůstavitele, nicméně může nastat i později, např. pokud zůstavitel připojil k závěti odkládací podmínku či časovou doložku. Dědická způsobilost přísluší podle tradiční konstrukce i počatému dítěti za předpokladu, že se narodí živé.

Dále nesmí u dědice existovat žádný z důvodů dědické nezpůsobilosti, které jsou upraveny v § 1481 až 1483 OZ. Obecně vzato spočívají tyto důvody v jednání dědice, kterým se dopustil závažného poklesku vůči zůstaviteli nebo vůči projevu jeho poslední vůle, popř. jemu blízkým osobám, v důsledku čehož by bylo považováno za nespravedlivé nebo nemorální, aby takováto osoba byla nadále dědicem, ačkoli by šlo například o zůstavitelova potomka. Následkem dědické nezpůsobilosti ztrácí dědic možnost dědit a nebude mít ani jako nepominutelný dědic právo na povinný díl. Okruh osob vyloučených z dědického práva vymezuje § 1481 OZ, který jako takové uvádí osoby, které se dopustily činu povahy úmyslného trestného činu²¹ proti zůstaviteli nebo jeho nejbližším (předku, potomku, manželovi), které zůstavitele donutily nebo lstivě svedly k projevu poslední vůle, nebo které tento projev překazily, zfalšovaly, zničily apod. S ohledem na zásadu respektování vůle zůstavitele je však možné, aby se i tato osoba stala dědicem; je k tomu však zapotřebí, aby zůstavitel konkrétní čin výslovně prominul. Zákon blíže neupravuje formu, v jaké by mělo být prominutí učiněno,

¹⁹ Právnická osoba však může dědit pouze ze závěti či ze smlouvy, nikoli ze zákona.

²⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 43.

²¹ Tuto formulaci je nutné vyložit si tak, že se týká i případů trestné činnosti osob, které jinak nejsou trestně odpovědné, např. děti mladší patnáct let. Viz JANKŮ, Martin. *Nové občanské právo v kostce*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 91.

nicméně i pro pozdější prokázání by bylo vhodné učinit jej písemně, ve formě dovětky, ačkoli ani ústní forma není vyloučena.

Speciální případy dědické nezpůsobilosti upravuje § 1482 OZ. V prvním odstavci vylučuje z dědění zůstavitelova manžela, který se vůči zemřelému dopustil jednání naplňujícího znaky domácího násilí za podmínky, že v den zůstavitelovy smrti probíhá řízení o rozvod manželství na jeho návrh. Odstavec druhý vylučuje z dědění po dítěti jeho rodiče, který byl zbaven rodičovské zodpovědnosti z důvodu zneužití nebo zanedbání jejího výkonu závažným způsobem, avšak pouze ze zákonné poslušnosti.

Mezi možné dědice je nutno zahrnout i stát, neboť jehož dědické právo na pozůstalost vzniká v případě, že zůstavitel nemá ani závětních ani zákonných dědiců.

1.3. Pojem závěti a její charakteristika

Závěť představuje jednu z možných forem pořízení pro případ smrti. Vedle dědické smlouvy a dovětky, o kterém bude pojednáno v páté kapitole, je závěť nejužívanější a také historicky nejstarší formou. Smyslem institutu závěti je umožnit každému, aby mohl pro případ své smrti přikázat majetek osobám, které mu byly za života nejbližší a se kterými měl nejsilnější vztah, a přitom nemusí jít o vlastní potomky či manžela, kteří by dědili v případě neexistujícího posledního pořízení jako zákonní dědicové první třídy. Možnost sepsat závěť lze tak považovat za výraz pořizovací svobody, známé a respektované již v římském právu. Právě odtud také pochází další výraz, který je synonymem závěti, a sice **testament** (z lat. *testamentum*), kterým lze rozumět „*jednostranný právní úkon, jehož nezbytnou hlavní složkou je jmenování dědice, dědická instituce.*“²² Toto vymezení odpovídá i současnému pojetí závěti, kterou lze obecně definovat jako „*formální, jednostranný, kdykoli odvolatelný projev vůle o tom, komu má v případě pořizovatelovy smrti zanechaný majetek připadnout.*“²³ Důležité přitom je, že závěť musí vždy obsahovat ustanovení nebo povolání dědice, které je podstatnou náležitostí a charakterizuje závěť jako dědický titul (na rozdíl od

²² KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 275.

²³ RADVANOVÁ, Senta et al. *Občanské právo hmotné*. 4. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2007, s. 303.

dovětku nebo odkazu, které dědickými tituly nejsou, protože neumožňují povolat dědice stanovením podílu na pozůstalosti²⁴). Na rozdíl od římskoprávního lpění na dodržení formy se dnešní úprava závěti snaží naopak omezit formální požadavky v zájmu zvýšení významu samotného obsahu závěti a poslední vůle zemřelého.

Oproti OZ 1964, který pojem závěti nijak nevymezoval, nabízí OZ zákonnou definici institutu v § 1494 odst. 1, který stanoví, že „*závěť je odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz*“. Jedná se o nanejvýš osobní úkon, který musí být proveden výlučně osobně zůstavitelem, není možné např. svěřit sepsání závěti jiné osobě na základě plné moci²⁵ ani pořídit závěť společně s dalšími osobami. Na rozdíl od dědické smlouvy může být závěť jako jednostranný právní úkon zůstavitelem kdykoli zrušena, přičemž si zůstavitel musí zvolit jeden ze způsobů stanovených zákonem. Tato skutečnost sice přináší budoucím dědicům určitou nejistotu, avšak zůstavitel tak může zcela snadno kdykoli během svého života změnit své rozhodnutí, pokud by nastaly situace, které by mohly zásadně ovlivnit jeho rozhodnutí o rozdělení majetku. Jednou z možností zrušení je odvolání závěti. Toho zůstavitel docílí i mlčky zničením listiny, na níž závěť napsal, nebo musí učinit projev obsahující vůli odvolat závěť v téže formě, v jaké závěť původně pořídil. Druhou možností je pořízení nové závěti, přičemž dle § 1576 OZ platí, že pořízením pozdější závěti se dřívější závěť ruší v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závěti obstát. O zrušení závěti pojednává podrobněji kapitola 3.5.

Pro závěť jako projev poslední vůle zůstavitele najdou uplatnění mnohá ustanovení z obecné části týkající se právních jednání, zejména ohledně pravosti, vážnosti vůle a určitosti a srozumitelnosti projevu (§ 551 a násl. OZ). Specifikem však je přímo v zákoně vyjádřené výkladové pravidlo, které souvisí s posílenou snahou o zachování vůle zemřelého a o její co nejpřesnější výklad. Podle § 1494 odst. 2 OZ je závěť potřeba vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele a pokud se prokáže, že slovům užitým v závěti zůstavitel běžně přisuzoval jiný smysl, mají být tato

²⁴ Odkaz představuje pouze pohledávku odkazovníka na vydání určité věci, popř. věci určitého druhu, z pozůstalosti vůči dědicovi. Dovětkem je možné pouze nařídit odkaz, stanovit dědici podmínku, doložit čas nebo uložit příkaz.

²⁵ NOVOTNÝ, Petr; NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2014, s. 43.

slova vykládána dle takového zvláštního smyslu. Zůstavitel také v závěti může odkázat na jiné listiny, které lze při slnění všech náležitostí posuzovat také jako závět'; v opačném případě poslouží k upřesnění výkladu zůstavitelovy vůle.²⁶ Ačkoli OZ proklamuje na více místech autonomii zůstavitelovy poslední vůle a vyzdvihuje potřebu jejího zachování, je potřeba vždy mít na paměti, že tato pořizovací svoboda je omezena právy nepominutelných dědiců na povinný díl z pozůstalosti. Závětí nesmí být nepominutelný dědic zkrácen, nezřekl-li se práva na povinný díl smlouvou se zůstavitelem nebo nebyl-li zákonem stanoveným způsobem vyděděn. Podrobnější výklad podávají kapitoly 3.6. a 3.7.

²⁶ Obdobně i prvorepubliková judikatura: „*Při výkladu posledního pořízení nelze se obmeziti na jeho slovné znění, nýbrž jest i jinak zjistiti pravou vůli zůstavitelovu.*“ viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 1935, sp. zn. Rv I 119/34 (Vážný 14462).

2. Historický vývoj institutu

2.1 Závěť v římském právu

Historicky nejstarší ucelenější právní úpravu závěti bychom našli v římském právu²⁷, z jehož systému a terminologie dnes vychází řada moderních právních řádů a k němuž se nově přijatý OZ v mnohém vrací.

Římské dědické právo se začalo utvářet již v době archaické. Římané tradičně rozlišovali dva základní typy dědické posloupnosti, a sice zákonnou neboli intestátní dědickou posloupnost a testamentární dědickou posloupnost. Dědickou posloupností rozumíme situaci, kdy *na osobu přecházení přímo veškerá majetková práva a právní závazky zemřelého jako jednota, jako celek*,²⁸ dědic tak nastupuje do právních poměrů zemřelého jako tzv. univerzální sukcesor. V případě historicky starší a původně převažující zákonné dědické posloupnosti byl delačním důvodem, neboli skutečností zapříčiňující přechod majetkových práv, zákon. Tak tomu bylo v případech, kdy zůstavitel nezanechal platný testament nebo se žádný ze závěti povolaných dědiců nepřihlásil. Velmi brzy se však začala vyvíjet testamentární dědická posloupnost, dle které byli dědici povoláváni závětí – testamentem. Vzájemný poměr obou dědických posloupností výslovně upravil až Zákon dvanácti desek pocházející z pol. 5. stol. př. n. l., který zásadou „*uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto*“ stanovil přednost dědění ze závěti před děděním ze zákona²⁹. Souběh dědění z titulu obou typů dědických posloupností byl u téhož dědictví v římském právu vyloučen. Výjimku z této zásady představovala částečná neplatnost závěti nebo také ochrana tzv. nepominutelných dědiců. Těmi byly vždy nejbližší osoby zůstavitele, nejčastěji potomci nebo předci, které zůstavitel nesměl v závěti opomenout (musel je ustanovit jako dědice anebo je i bez udání důvodu vydědit). Později se prosadila i práva těchto dědiců na

²⁷ Institut závěti znali již Řekové, ale teprve Římané vytvořili podrobnější pravidla a určili vztah závěti a zákonných pravidel dědění.

²⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vyd. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1929, s. 509.

²⁹ „*Jak kdo ustanovil o svém majetku nebo o poručenství nad svým hospodářstvím, tak budiž po právu.*“ in SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. 2. vyd. Praha: LexisNexis, 2004, s. 34, 35.

povinný díl, jehož výše se v průběhu měnila. V justiniánském právu již bylo možno vydědit pouze ze zákonných důvodů, nikoli z libovolných pohnutek.

2.1.1 Předpoklady dědění ze závěti

Pro uplatnění testamentární dědické posloupnosti bylo zapotřebí splnění řady podmínek. V první řadě musela nastat smrt zůstavitele, který zemřel bez zanechání platné závěti neboli *intestatus*. Dědění přicházelo v úvahu pouze v případě smrti římských občanů (*cives Romani*) nebo Latinů³⁰, kteří měli plnou právní subjektivitu (*testamenti facti*) a způsobilosti k právnímu jednání, a to od okamžiku pořízení testamentu až do okamžiku smrti³¹. Souhrn těchto požadavků byl pozdější naukou římského práva nazýván jako *aktivní testamentární způsobilost*, tj. způsobilost pořídit testament.

Podobný obsah měla *pasivní testamentární způsobilost*, vyžadovaná u osob jednotlivých dědiců, ať už povolaných testamentem nebo zákonem, kteří v době zůstavitelovy smrti existovali alespoň jako *nasciturus*. U nich byla tato způsobilost vyžadována od okamžiku pořízení testamentu do samotného nabytí pozůstalosti. Ze závěti nemohly nabývat tzv. *personae incertae*³², ženy, nemanželské děti a další osoby pro nehodnost (*indignitas*)³³.

Dalším požadavkem byla existence pozůstalosti, tedy majetku, práv a závazků zůstavitele. Domácí dědici (příslušníci zůstavitelovy rodiny) nabývali dědictví okamžikem smrti zůstavitele, poněvadž se stávali dědici nezávisle na své vůli, případně i proti ní. Naopak ostatní dědici (*heredes voluntarii*) měli možnost dědictví přijmout či odmítnout.³⁴

³⁰ Blíže KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 286.

³¹ Ztráta aktivní testamentární způsobilosti měla za následek zneplatnění závěti, neplatí pro výjimky např. stížení duševní chorobou, oněmění apod.

³² *Personae incertae* je pojem vztahující se k označení osoby v testamentu. Pokud zůstavitel testamentem povolával k dědění osoby, které označil neurčitě nebo náhodně, a tedy nebylo možné bez pochyb určit, o které osoby jde, nemohl tyto osoby dědit. Mezi tyto osoby patřil také pohrobek – dítě narozené po sepsání závěti, ještě však za zůstavitelova života. Původně jimi byly také právnické osoby s výjimkou římského státu.

³³ SKŘEJPEK Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 230.

³⁴ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 293-295.

V neposlední řadě musel zůstavitel učinit projev vůle v podobě testamentu. Podstatnou náležitostí, bez které by nemohl vzniknout platný testament, ale mohlo by jít také o jiný druh pořízení pro případ smrti, např. kodicil³⁵, bylo jednoznačné a přesné ustanovení dědice jako univerzálního sukcesora zůstavitele (*dědická instituce*). Druhým neméně významným aspektem bylo dodržení přesně zákonem stanovené formy závěti, která se lišila v závislosti na druhu testamentu a jeho proměnách během vývoje.

2.1.2. Jednotlivé druhy závěti

Nejstarší druh římského testamentu v archaické době měl podobu projevu vůle na veřejnosti, a sice dvojího charakteru. V první řadě jím byl tzv. adopční nebo také kuriátní testament (*testamentum calatis comitiis*) pořizovaný zůstavitelem, který neměl zákonné dědice, před lidovým shromážděním (*comitia curiata*) svolávaným a řízeným pontifiky. Druhý typ představoval testament v šiku (*testamentum in procinctu*) pořizovaný vojáky bez dalších formálních požadavků těsně před bitvou, který spočíval v prostém sdělení poslední vůle spolubojovníkům, kteří měli po bitvě zajistit její splnění.

Dalším velmi starým druhem testamentu byl testament odkazový (*mancipatio familiae*), předchůdce pozdějších odkazových dispozic. Zůstavitel tak mohl v ústním prohlášení (*testamentární nunkupaci*) určit, komu případnou jednotlivé věci z jeho jmění, aniž by tímto úkonem ohrozil postavení zákonných dědiců. Nešlo tedy ještě o testament v pravém slova smyslu, neboť nepovolával dědice jako univerzální sukcesory. Vyžadoval formu mancipace³⁶, jejímž prostřednictvím byl veškerý zůstavitelův majetek převeden na třetí osobu (*familiae emptor*), která po smrti zůstavitele vystupovala jako vykonavatel závěti, a dle instrukcí zůstavitele měla tento majetek převést na jednotlivé dědice dle zůstavitelova prohlášení. Z tohoto typu se přibližně ve 2. stol. př. n. l. vyvinul mancipační testament (*testamentum per aes et libram*), který již neodmyslitelně obsahoval ustanovení dědice jakožto univerzálního sukcesora, a stal se tak prvním

³⁵ V dnešní terminologii „dovětek“ – viz kapitola 5.2.

³⁶ Mancipace představuje jeden z nejstarších derivativních způsobů nabývání vlastnictví, uskutečňovaný „z ruky do ruky“, docházelo tak k výměně zboží za peníze, za účasti pěti svědků a vážného, který držel v ruce váhy, a nabyvatele, který pronesl slovní formulí. Blíže KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 170-171.

skutečným testamentem. Mancipace se z původně skutečného převodu postupně proměnila na pouze fiktivní úkon a *familiae emptor* tak získal úlohu pouhého svědka. Svou oblíbeností a četností využití úplně zatlačil ostatní druhy závěti do pozadí, a představoval tak jedinou ústní formu testamentu užívanou v dobách klasických právníků.

Brzy se však vedle původně výlučného ústního testamentu začal rozšiřovat písemný mancipační testament. Při mancipačním obřadu předložil zůstavitel svědkům testamentární listinu, přičemž prohlásil, že obsahuje jeho poslední vůli. Primární bylo stále dodržení mancipační formy převodu, svědkové se nemuseli s obsahem listiny seznamovat, pouze připojili své pečeti, a v důsledku toho sloužila testamentární listina pouze jako důkazní prostředek.

Až díky vlivu práva přetorského se objevil skutečný písemný testament, tzv. **praetorský testament**. Praetor totiž začal udělovat držbu pozůstalosti tomu, kdo předložil testamentární listinu se sedmi pečeti svědků. Rozhodující tak pro praetora již nebyla skutečnost, zda byl mancipační obřad řádně proveden, ale samotná testamentární listina. Na obranu proti případné žalobě civilního intestátního dědice poskytoval praetor účinnou procesní obranu ve formě námitky.

Justiniánské právo později sjednotilo úpravu jednotlivých forem závěti. Rozlišovalo soukromé testamentsy řádné a mimořádné. Řádný soukromý testament mohl být pořízen jako ústní nebo písemný, přičemž v obou případech byla vyžadována přítomnost sedmi svědků, u písemné formy navíc připojení jejich pečetí, jmen a podpisů na testamentární listinu³⁷. Mimořádných soukromých testamentů existovalo několik forem, charakteristickým znakem byly buďto zpřísněné nebo naopak zjednodušené požadavky na jejich náležitosti, poté mluvíme o tzv. **privilegovaných testamentech**. Testament slepců vyžadoval navíc přítomnost veřejného písaře (*tabularius*) nebo osmého svědka, který měl testamentární listinu předčítat, naopak privilegovaný testament pořizovaný na venkově mohl být platně pořízen za účasti pouhých pěti svědků, kteří dokonce mohli být negramotní, a v případě morového testamentu nebyla vůbec vyžadována současná přítomnost všech svědků z důvodu zabránění přenosu

³⁷ Pokud šlo o holografní testament, tedy vlastnoručně sepsaný, nebyl podpis zůstavitele nutný. V případě alografního (diktovaného) testamentu musel zůstavitel svůj podpis připojit.

nemoci. Do skupiny privilegovaných dále řadíme i testament pořizovaný rodiči pouze ve prospěch potomků, přičemž bylo dostačující vlastnoruční sepsání závěti pořizovatelem a slovní určení podílů, bez nutnosti účasti svědků. Vojenský testament, právně upravený až v dobách principátu se vyvinul z prastarého testamentu v šiku. Byl pořizován podle zvyklostí země původu vojáka, zcela neformálně, obsah mohl být libovolný a nevylučoval ani souběh testamentární a intestátní posloupnosti, proto se v této souvislosti někdy hovoří o zvláštním typu vojenské dědické posloupnosti.

Kromě soukromých testamentů znalo justiniánské právo i testamenty veřejné, objevující se až v době poklasické a spočívající v zápisu do úředního protokolu. Jejich platnost byla podmíněna součinností státního orgánu. Do této skupiny by bylo možné zahrnout i archaickou formu kuriátního testamentu.

2.2. Závět' v českých zemích do roku 1811

Nejen dědické právo ale i soukromé právo obecně v českých zemích vykazovalo v dobách středověku až do nástupu absolutismu, několik charakteristických rysů: jednoduchá právní úprava a terminologie, velký význam starého zvykového nepsaného práva, snahy o christianizaci práva, pozvolně narůstající zásahy panovníka prostřednictvím a především právní partikularismus způsobený středověkým principem personality práva³⁸. V důsledku toho existovalo na našem území několik právních systémů, z nichž nejstarším bylo zemské právo, dále městské právo v jednotlivých městech, kanonické neboli církevní právo, a další, méně významné, např. vrchnostenské právo.

Zpočátku se dědické právo téměř nevyvíjelo a institut závěti nemohl být až do 15. století vůbec využíván. Testovací svoboda byla totiž několik století úplně potlačena existencí odúmrtního práva panovníka, díky kterému si panovník nárokoval majetek těch, kteří zemřeli bez potomků. Zpočátku nebyl uznáván dědický nárok dcer zůstavitele³⁹, stejně tak nemohli dědit předci zůstavitele ani jeho manželka. Překážku pořízení závěti také představoval systém rodinného nedílu, kterým rozumíme formu

³⁸ Blíže VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 119.

³⁹ Teprve Statuta Konrádova uznala dědické právo dcer, v případě, že zůstavitel neměl synů.

majetkového spoluvlastnictví v rámci rodinných vztahů. „*V rámci nedílu se původně dědické právo v podstatě neuplatňovalo a při úmrtí nedílníka přirůstal jeho „díl“ na ostatní nedělníky, docházelo k takzvané akrescenci.*“⁴⁰ Další omezení představovala intestátní dědická posloupnost zemského práva, která znemožňovala opomenout pokrevní příbuzné.

Teprve na konci 12. stol. umožnila Statuta Konrádova šlechticům zřítit testament ohledně nemovitostí. I tato výsada byla později zemským právem omezena, neboť „*kdo neměl nedílné příbuzné, mohl o svém majetku pořizovat testament, jestliže k tomu dostal písemné svolení panovnickým mocným listem (majestátem).*“⁴¹ Šlechta ale často obcházela nemožnost pořízení závěti fingoanými zápisy dluhů do zemských desek⁴², které měly být spláceny po smrti dlužníka, nebo prostřednictvím institutu spolku.⁴³ Velký posun ve vývoji dědického práva přinesly roku 1497 privilegium Vladislava Jagellonského pro Čechy a o 90 let později privilegium Rudolfa II. pro Moravu, kterými se panovníci vzdali svého odúmrtního práva na šlechtický nemovitý majetek. Zemské právo také velmi stručně upravovalo písemnou formu závěti označovanou jako kšaft⁴⁴. Zůstavitel, který neměl příbuzných, mohl o nemovitém majetku pořídit závět' pouze se souhlasem panovníka, a to až do vydání Obnovených zřízení zemských⁴⁵, která zakotvila úplnou testovací svobodu a také zrušila institut nedílu. Ústní forma závěti byla používána jen zřídka a jen pokud šlo o movité věci.

Naopak městské dědické právo se díky brzkému silnému působení římského práva začalo rychle vyvíjet. Panovník postupně přiznával obyvatelům v jednotlivých městech testovací svobodu a ke konci 14. stol. již měla tuto výsadu všechna královská města. Měšťané tak mohli svobodně pořídit kšaft, jehož úprava ve velké míře vycházela z římskoprávních vzorů. Kšaft byl uzavírán písemně za účasti svědků anebo bez jejich

⁴⁰ ADAMOVÁ, Karolina. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: stručný nástin*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 73.

⁴¹ BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR: vysokoškolská učebnice*. Praha: Linde, 2003, s. 435.

⁴² Podrobně ADAMOVÁ, Karolina; SÝKORA, Antonín. *Dědické zemské právo v české historii: K obsahu českého zemského hmotného dědického práva od patrimoniálního státu do poloviny 17. století se zvláštním zřetelem k Obnovenému zřízení zemskému, Deklaratoriím a Novelám*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013, s. 29 a násl.

⁴³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 138.

⁴⁴ Slovo pochází z německého „das Geschäft“ (obchod, záležitost, kšeft).

⁴⁵ Zemské ústavy vydané pro Čechy v roce 1627 a pro Moravu v roce 1628.

přítomnosti pořizován zápisem do zemských desek. Stejně jako v zemském právu byla ústní forma přípustná pouze v případě pořizování o movitých věcech. Testovací způsobilost neměli nedospělí (muži do 18 let, dívky do 15 let), duševně nemocní a poddaní, kteří neměli k pořizení závěti souhlas vrchnosti. V závěti nesměli být opomenuty děti jakožto nepominutelní dědicové, ovšem bylo možné vydědit je ze čtrnácti zákonných důvodů.

S nastupujícím absolutismem a rostoucím vlivem panovníků přicházely snahy o sjednocení roztržité právní úpravy a její kodifikaci⁴⁶. Především osvícenští panovníci usilovali o modernizaci práva vycházející z římskoprávních zdrojů a přirozenoprávních principů, aby pomocí právních kodexů regulovali co nejširší oblast společenských vztahů mezi navzájem si rovnými občany.

2.3. Závět' v českých zemích po roce 1811

2.3.1. Všeobecný občanský zákoník

Zlomovým okamžikem ve vývoji dědického práva se stalo 1. června 1811 vyhlášení⁴⁷ Všeobecného občanského zákoníku⁴⁸ (německy: *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie*), který vycházel z Justinianových Institucí a přirozenoprávní teorie. Platil všeobecně, bez rozdílu pro všechny obyvatele státu, a výlučně, neboť rušil dosavadní právní úpravu. Dědické právo upravoval ve druhém dílu věnujícím se věcným právům, v celkem 293 paragrafech (§ 531 – 858), z čehož vyplývá, že úprava byla velmi podrobná. Zákoník v mnohém vycházel z římského práva, především jeho systematické uspořádání, ale jeho obsah také značně ovlivnilo městské a zemské právo.⁴⁹ ABGB zavedl institut tzv.

⁴⁶ Např. Codex Theresianus (připravován od r. 1753, vrácen Marii Terezií k přepracování, bohužel nedokončen), za vlády Josefa II.: Patent o dědické posloupnosti (548/1786 J.G.S., zavádí pro všechny bez rozdílu stejnou zákonnou dědickou posloupnost) nebo Všeobecná práva městská (591/1786 J.G.S., první díl občanskoprávní kodifikace).

⁴⁷ Císařským patentem č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský.

⁴⁸ Podrobněji ke kodifikaci KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. 1. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2008, s. 139 a násl.

⁴⁹ DVOŘÁK, Jan; MALÝ, Karel. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 23.

*ležící pozůstalosti*⁵⁰, představující samostatný majetkový soubor veškerého zůstavitelova majetku, ke kterému soud během projednávání dědictví povolával jednotlivé dědice za účelem podání dědických přihlášek. Dědicové se museli přihlásit a uvést příslušný dědický titul a k samotnému nabytí dědictví tak došlo až soudním doručením tzv. odevzdací listiny dědicovi. Velkou změnu přinesla možnost souběhu jednotlivých dědických posloupností. Bylo tak možné povolat k části dědictví dědice na základě nového institutu dědické smlouvy⁵¹, závěti i zákona. Velmi významným rysem byl návrat k římskému principu respektování zůstavitelovy vůle, posílená testovací svoboda byla omezena pouze případnou existencí dědické smlouvy a právy nepominutelných dědiců. Dědění ze závěti mělo i nadále přednost před děděním ze zákona.

Testamentární právo zákoník upravoval v hlavě deváté. Stanovil podmínky pro aktivní testamentární způsobilost, která byla vyloučena u osob mladších 14 let, u osob „šilných a blbých“, vojenských zběhů a řeholníků, a omezena u soudně prohlášeného marnotratníka (na polovinu jmění), a pro pasivní testamentární způsobilost, vylučující dále osoby usvědčené ze zločinu proti zůstaviteli, z cizoložství nebo krvesmilství, nebo ty, které se provinily jednáním v souvislosti s testamentem.⁵² Již ABGB přiznával dědickou způsobilost právnickým osobám a duchovním korporacím, závěti bylo také možné právnickou osobu zřídit, což hodnotím na tehdejší dobu jako velmi pokrokové. Zákoník vyžadoval pod sankcí neplatnosti pořízení testamentu v předepsaných formách, kterých rozlišoval několik: řádný a mimořádný (zřízený na lodi, v místech morové nebo podobné epidemie, vojenský testament), holografní a alografní, soukromý a veřejný, soudní (uložený u soudce, nevyžadoval přítomnost svědků) a notářský (ve formě notářského zápisu, uložený u notáře, pořizovaný za účasti dvou svědků)⁵³. ABGB taktéž upravoval možnost vydědění nepominutelných dědiců, avšak oproti městskému právu,

⁵⁰ Institut ležící pozůstalosti znalo i římské právo (*hereditas iacens*).

⁵¹ Dědická smlouva byla zcela novým dědickým titulem s největší právní silou, tudíž měla přednost i před závětí. Mohla být uzavřena pouze mezi manželi, a to ve formě notářského zápisu. Manželé si tak mohli odkázat tři čtvrtiny svého majetku, zbylá čtvrtina musela zůstat vyhrazena zůstavitelově vůli.

⁵² DVORÁK, Jan; MALÝ, Karel. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 493-494.

⁵³ Blíže VOJÁČEK, Ladislav.; TAUCHEN Jaromír; SCHELLE Karel. *Proměny soukromého práva: Sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 143-145.

kteře uvádělo demonstrativně čtrnáct důvodů pro vydědění, stanovil pouze čtyři. V případech neplatné závěti, závěti týkající se jen části zůstavitelova jmění nebo opomenutí nepominutelných dědiců⁵⁴, přicházelo v úvahu dědění ze zákona. ABGB byl přeřat v roce 1918 recepční normou⁵⁵ do československého právního řádu a platil na našem území až 31. prosince 1950.

2.3.2. Osnova občanského zákoníku 1937

V duchu zásad dědického práva obsažených v ABGB pokračovala i vládní osnova navrhovaného občanského zákoníku z roku 1937. Ačkoli vlivem historických událostí následujících let nebyl tento návrh občanského zákoníku přijat, jeho význam tkví především ve skutečnosti, že byl jednou z předloh a inspirací při rekodifikačních pracích na současném OZ.

V období první republiky bylo jednou z výraznějších změn v oblasti dědického práva také přijetí zákona č. 179/1924 Sb. z. a n., kterým byl zrušen rodinný fideikomis (blíže ke svěřenskému nástupnictví v podkapitole 3.8.3.).

2.3.3. Československý občanský zákoník 1950

Přijetím OZ 1950 (označovaného též jako tzv. střední kodex) se úprava dědického práva v mnohém změnila. Přestože terminologie i struktura se držela dosavadních římskoprávních a kontinentálních tradic, v zákoníku se již silně projevovala sovětská orientace, spočívající mj. v potlačení soukromého vlastnictví. V důsledku toho byl předmětem dědictví pouze tzv. osobní majetek menšího rozsahu. Dědickému právu věnoval oproti dřívější rozsáhlé úpravě velmi stručně 52 paragrafů (§ 509 až 561). Zásadní změnu představovalo zrušení tradiční koncepce ležící pozůstalosti a nově se tak dědic stával dědicem a vlastníkem zůstavitelova majetku již okamžikem smrti zůstavitele, přičemž mohl dědic dědictví odmítnout. Ačkoli dále zůstala respektována přednost dědění ze závěti před děděním ze zákona, zákoník jasně upřednostňoval posloupnost zákonnou. Projevem této preference bylo ustanovení

⁵⁴ Podle § 765 a 766 ABGB jimi byli jen zůstavitelovi potomci (nárok na polovinu toho, co by jim náleželo ze zákona), a pokud jich nebylo, zůstavitelovi rodiče (nárok na třetinu toho, co by jim náleželo ze zákona).

⁵⁵ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.

upravující situaci, kdy došlo k uvolnění dědického podílu, a tento nově nepřirůstal ostatním závětním dědicům, ale připadl zákonným dědicům. Tato úprava zřejmě souvisela se socialistickou ideou upevnování rodinných vztahů a především majetkových vazeb. Také snaha zajistit ze zůstavitelova majetku osoby závislé na něm výživou, především děti a osoby žijící s ním v téže domácnosti, vedla k zúžení okruhu zákonných dědiců a k úpravě povinného dílu, který pro nezletilé potomky činil tolik, kolik činí cena celého jejich zákonného podílu, pro ostatní (zletilé potomky, rodiče anebo staré rodiče, kteří jsou v době zůstavitelova úmrtí v nouzi a už práce neschopní)⁵⁶ 3/4 zákonného podílu. Význam závěti byl naopak zatlačován do pozadí, přibyla ustanovení omezující testovací svobodu a byly zpřísněny podmínky pro zůstavitelovu způsobilost pořídit závěť. Zákoník nepřevzal instituty dědických smluv mezi manželi, privilegovaných testamentů, ústní formu závěti a některé další tradiční instituty dědického práva.⁵⁷

2.3.4. Československý občanský zákoník 1964

Dne 1. dubna 1964 nabyly účinnosti OZ 1964. Jeho původní podoba dokonale odrážela společenskou situaci vrcholného socialismu 50. a 60. let. Zákoník opustil tradiční instituty, terminologii a systematiku a v duchu marxismu-leninismu deformoval celou koncepci a charakter soukromého práva, které podřídil potřebám státu. Dědění bylo upraveno v sedmé části, hlavě třetí, v pouhých 28 paragrafech. Zákoník převzal koncepci dědického práva z OZ 1950 a dále omezil formy závěti (nebylo možné pořídit alografní závěť), vypustil ustanovení o odkazech a možnost zřeknutí se dědictví, zakázal jakékoli vedlejší podmínky závěti a zrušil institut vydědění. Výrazně byla také potlačena zůstavitelova vůle a rozhodující slovo měli spíše dědicové, neboť jim bylo v dědickém řízení umožněno se dohodnout a rozdělit si tak zůstavitelův majetek odchylně od jeho vůle vyjádřené v závěti. Ani dobová judikatura nijak nepřispívala k posílení vlivu vůle zemřelého.

Tyto radikální změny zmírnila až novela č. 131/1982 Sb., kterou si vyžádala praxe, a která znovu zavedla možnost vydědění a zavedla možnost zřízení věcného

⁵⁶ Viz § 551 OZ 1951.

⁵⁷ Podrobněji BÍLEK, Petr; ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 105-106.

břemene na základě závěti. Další novelizace přijaté po listopadových událostech podstatně změnilu podobu zákoníku, neboť bylo potřeba sladit právní řád s potřebami nastupující demokracie, tržní ekonomiky a v neposlední řadě s Listinou základních práv a svobod. Zákonem 509/1991 Sb. tak byly rozšířeny formy závěti, znovu zavedena možnost pořídít alografní závěť, přidány důvody pro vydědění neopomenutelných dědiců, snížena výše povinného zákonného dědického podílu, upravena možnost osoby, která dovršila 15. rok, pořídít závěť ve formě notářského zápisu nebo právo zůstavitele zřídít svou závětí nadaci.⁵⁸ Novelou č. 264/1992 Sb. bylo dědické řízení opětovně svěřeno do pravomoci soudů.⁵⁹ Jednou z posledních významných změn v oblasti dědického práva představovala novela č. 554/2004 Sb., díky které mohl zůstavitel tzv. listinou o ustanovení správce dědictví ve formě notářského zápisu ustanovit správce dědictví pro období do skončení dědického řízení⁶⁰. V souvislosti s přijetím zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, byl do první dědické skupiny zařazen také registrovaný partner. V oblasti dědického práva nedošlo až do nabytí účinnosti OZ k dalším změnám.

⁵⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 34.

⁵⁹ K řízení o dědictví byla od účinnosti zákona č. 52/1954 Sb. příslušná státní notářství. Viz KUČERA, Robert. *Dědictví*. Praha: Linde, 2001, s. 15.

⁶⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 34-35.

3. Platná úprava závěti

3.1. Pořizovací způsobilost

Aby člověk mohl platně projevit svou poslední vůli a sepsat závěť, musí mít pořizovací způsobilost. OZ v § 1525 až 1528 stanoví obecně pro všechna právní jednání pro případ smrti⁶¹, které osoby nejsou způsobilé pořizovat a zároveň připouští několik výjimek. Základním pravidlem je, že nezpůsobilá pořizovat je nesvéprávná osoba, ať již pro nedostatek věku nebo pro stav duševního zdraví. Pro úplnost je potřeba uvést, že člověk plné svéprávnosti nabývá zpravidla dovršením 18. roku života; dalšími možnostmi je uzavření manželství před nabytím zletilosti nebo přiznání svéprávnosti soudem na návrh nezletilého či jeho zákonného zástupce, za splnění zákonných podmínek uvedených v § 37 OZ.

První výjimkou z obecného pravidla pořizovací nezpůsobilosti nesvéprávných je možnost osob mladších 18 let, které však dovršily 15. rok života a nejsou plně svéprávné, aby pořídily závěť ve formě veřejné listiny. Tou bude i nadále notářský zápis. V praxi tato možnost poříditi závěť sice není nezletilými často využívána, ale může přijít vhod těm nezletilým, kteří již disponují majetkem vyšší hodnoty (získaný darem nebo zděděný). Notář nebo jiný orgán veřejné moci vydávající veřejnou listinu obsahující projev poslední vůle nezletilého působí jako garant, který se přesvědčí o vážnosti a svobodě takového projevu.⁶²

S ohledem na ochranu autonomie vůle prostupující celým dědickým právem zůstavitele upravuje v § 1527 OZ možnost pořizovat závěť i takovou osobou, která byla ve svéprávnosti dřívějším výrokem soudu omezena a pozbyla jím pořizovací způsobilost. Jedná se o osoby se zdravotním postižením, které se později uzdraví natolik, že jsou schopny projevit svoji poslední vůli. Pokud těmto osobám tedy zdravotní stav umožňuje poříditi závěť, bude takový projev vůle platný, a to i bez předchozího výroku soudu o obnovení nebo změně rozsahu omezení svéprávnosti

⁶¹ Nejen pro závěť, dědickou smlouvu nebo dovětek, ale také např. pro uzavření smlouvy o zřeknutí se dědického práva s potenciálním dědicem.

⁶² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 118.

takové osoby. V případě sporů o platnost závěti by pak musel ten, kdo by tvrdil platnost takto pořízené závěti prokázat, že zůstavitel byl opravdu schopen projevit svou skutečnou vůli v době pořízení.⁶³ Podle mého názoru je toto ustanovení umožňující i ve svéprávnosti omezenému zůstaviteli pořídit závěť zcela v souladu se snahou o posílení pozice zůstavitele, ale v praxi bude velmi obtížné prokazovat, zda byl v době pořízení závěti v takovém stavu, že opravdu projevil svou skutečnou vůli, a soudy budou muset řešit velmi komplikované spory.

Pro osoby s omezenou svéprávností pak platí obecné pravidlo, že mohou sepsat závěť ve formě veřejné listiny v rámci svého omezení. Učinit poslední pořízení je tak zapovězeno v případě, že byla soudním výrokem úplně vyloučena pořizovací způsobilost.

Speciálnímu ustanovení podléhají osoby omezené ve svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, psychotropních látek nebo na hráčské vášni (§ 1528 OZ). Tyto osoby mohou sice pořizovat v jakékoli formě, ale jsou omezeny v rozsahu majetku, kterého se poslední pořízení může týkat. Mohou tak rozhodovat pouze o polovině pozůstalosti, druhá polovina musí připadnout zákonným dědicům. Toto pravidlo se však neuplatní v případě, že by v důsledku absence zákonných dědiců takové osoby měla pozůstalost připadnout státu jako odúmrt'. Podobné ustanovení znal již ABGB, který používal pojem „marnotratník“ (§ 568 ABGB).

3.2. Projev zůstavitelovy vůle a účinky omylu

Závěť stejně tak jako ostatní právní jednání musí splňovat obecné náležitosti projevu vůle – musí být vážný, určitý, srozumitelný, prostý omylu a musí být učiněn zůstavitelem svobodně a vědomě. Na druhé straně je však závěť velmi specifická, neboť po smrti pořizovatele již není možné v případě nejasností zjistit jeho pravou vůli, jak by tomu bylo u ostatních právních jednání, kdy lze vady projevu dodatečně vyjasnit. A protože není vyloučeno, že by se zůstavitel při pořizování závěti nemohl dopustit omylu, obsahují normy dědického práva řadu speciálních ustanovení, mj. o omylu a jeho následcích. I v tomto ohledu se uplatní zásada co největšího respektování zůstavitelovy

⁶³ Důvodová zpráva.

poslední vůle a jeho přání. Proto zůstane např. překlep, přeřeknutí, nesprávné pojmenování osoby nebo věci bez právních důsledků pro platnost závěti.

Jinak je tomu v případech tzv. podstatného omylu, který je případem závažného nesouladu mezi subjektivními představami zůstavitele a realitou, přičemž kdyby takového omylu nebylo, zůstavitel by o pozůstalosti pořídil jinak nebo vůbec. Podstatným omylem je dle § 1530 OZ takový omyl, týká-li se osoby, které se něco zůstavuje, nebo podílu či věci, které se zůstávají anebo podstatných vlastností věci. Příkladem může být nesprávné uvedení příjmení osoby, čímž by byla dědicem ustanovena jiná osoba, než zůstavitel zamýšlel, nebo zůstavení domněle cenného šperku manželce, který byl ve skutečnosti bižuterií nepatrné hodnoty. Následkem podstatného omylu se stane ta část závěti, které se omyl týká, neplatnou. Není ani vyloučeno, aby se takto stala neplatnou celá závěť. Přitom není důležité, kdo nebo co bylo příčinou vzniku takového omylu.

Neplatností bude také stížena ta část závěti, které se týká mylná pohnutka zůstavitele. Tato pohnutka musí být však v závěti výslovně uvedena, aby z ní bylo možné vyvozovat neplatnost konkrétního ustanovení či celé závěti. Zůstavitel by mohl například ustanovit dědicem sbírky jeho obrazů a veškerého malířského vybavení jednu ze svých dcer, protože mylně předpokládal, že má umělecké vzdělání.

K uvedenému je nutno dodat, že jde o případ relativní neplatnosti v důsledku omylu nebo mylné pohnutky, proto se jí bude muset dědic dovolat a prokázat ji.

3.3. Forma závěti

Již v římském právu bylo porízení závěti nerozlučně spjato s dodržением řady náležitostí u jednotlivých forem závěti, a to jak pro původní ústní formu vyžadující především přítomnost svědků a přesné provedení mancipačního obřadu, tak pro pozdější písemný testament, který vyžadoval připojení jmen, podpisů a pečeti svědků.

Dnešní OZ již sice nelpí na striktním dodržení formálních požadavků a posiluje zůstavitelovu poslední vůli. Navíc OZ prosazuje zásadu ustanovení § 574 OZ, že na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné. Také datum už

není podstatnou náležitostí závěti, jak lze dovodit argumentací a contrario z ustanovení § 1494 odst. 2 věta druhá OZ,⁶⁴ přičemž by však uvedení data pořízení závěti bylo z mnoha důvodů praktické a předešlo by řadě sporů.⁶⁵ Dále by měl podpis zůstavitele obsahovat jeho jméno, ale dle úpravy OZ bude možné považovat za platnou i závěť, kterou např. matka adresovala synovi a pod text dopisu se podepsala „*Tvá matka*“; v takové situaci totiž není pochyb o totožnosti pisatele. Opačný názor zastávala judikatura za účinnosti OZ 1964.⁶⁶ Nicméně je vždy potřeba dodržet náležitosti předepsané zákonem, neboť jejich nedodržení může mít za následek neplatnost celé závěti. Dle prvorepublikové judikatury platila zásada, podle které bylo možné zjednat platnost závěti, která postrádá formální náležitosti, uznáním zúčastněných osob.⁶⁷ Pravděpodobně by se tato zásada opět mohla stát časem běžnou praxí.

OZ vyžaduje zásadně písemnou formu závěti, přičemž může být sepsána soukromě (jako závěť holografní nebo alografní) nebo ve formě veřejné listiny. Pouze ve výjimečných situacích při ohrožení života povoluje zákon ústní formu s úlevami, která představuje privilegovaný testament.

3.3.1. Písemná závěť a její podoby

OZ v ustanovení § 1533 zmiňuje jako první formu ***holografní*** neboli vlastnoručně⁶⁸ sepsanou závěť. K jejímu pořízení není potřeba přítomnosti svědků. Musí být však bezvýhradně napsána a podepsána vlastní rukou, přičemž sepsání nedominantní (např. levou) rukou nezpůsobuje neplatnost.⁶⁹ Není tedy možné nahradit text závěti strojovým písmem a pouze připojit vlastnoruční podpis. Pouze ve

⁶⁴ ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, č. 3, s. 7.

⁶⁵ Blíže PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval. *Ad Notam*, 2013, č. 1, s. 16.

⁶⁶ „Za *„podpis“ zůstavitele ve smyslu ustanovení § 476a obč. zák. nelze považovat text, který neobsahuje označení zůstavitele ani jménem ani příjmením; uvedení textu *„Tvá matka“* není podpisem závěti požadovaným citovaným zákonným ustanovením.“ viz Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008.*

⁶⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 1926, sp. zn. R I 1005/26 (Vážný 6576).

⁶⁸ K pojmu „vlastnoruční“ se vyjadřuje Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 4. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1744/2007 – jakýkoli způsob psaní vykazující charakteristické rysy „rukopisu“, nelze vést zůstavitelovu ruku.

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001.

výjimečných případech tělesného postižení lze připustit sepsání závěti ústy nebo nohou.⁷⁰

Druhou tradiční formou je **alografní** závěť neboli závět, kterou zůstavitel nese-psal vlastní rukou, ale vlastnoručně podepsal. Navíc musí před dvěma současně přítomnými svědky výslovně⁷¹ prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Typicky se bude jednat o závěť napsanou na počítači strojovým písmem. Není však ani vyloučeno, aby tuto závěť napsala rukou třetí osoba.

Pokud chce **nevidomá osoba** pořídit závěť, vyžaduje zákon tři současně přítomné svědky. Svědek, který závěť nepsal, nahlas závěť přečte, aby nevidomý zůstavitel poté potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Zůstaviteli, který je jinak **smyslově postižený** a nemůže číst nebo psát, musí být obsah závěti tlumočen zvláštním způsobem dorozumívání dle jeho volby, např. znakovou řečí, přičemž všichni tři současně přítomní svědci musí tento způsob komunikace ovládat. Zvláštností takto pořizovaných závětí je nutnost připojit údaj o tom, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, dále kdo závěť napsal, přečetl nebo tlumočil a jak zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Na listině musí být zůstavitel také vlastnoručně podepsán, je-li toho schopen; pokud není, označí listinu vlastním znamením. OZ nepočítá se situací, kdy by chtěla pořídit závěť osoba, která není smyslově postižená, ale neumí číst ani psát. V takovém případě by měla tato osoba využít formy veřejné listiny.⁷²

Vedle forem soukromých závětí je možné pořídit ve **formě veřejné listiny**, zejména notářského zápisu. Tato varianta má řadu výhod. Notář je určitou garancí správnosti a bezchybnosti závěti a eviduje ji v tzv. Evidenci právních jednání a proto nehrozí riziko, že závěť nebude po smrti zůstavitele objevena. Navíc mu ze zákona plyne povinnost, přesvědčit se o tom, zda se projev poslední vůle děje s rozvahou, vážně a bez donucení. Sepsání se bude řídit příslušnými ustanoveními zákona č. 358/1992 Sb., notářský řád. Pouze pořizuje-li závěť osoba nevidomá nebo se smyslovým postižením, bude notář postupovat podle příslušných ustanovení OZ. Pro osoby ve věku 15 až 18

⁷⁰ MIKEŠ, Jiří; MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo: praktická příručka: kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 92-93.

⁷¹ Musí jít o výslovné prohlášení, nelze pouze konkludentně, např. přikývnutím hlavy. Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3332/2009.

⁷² NOVOTNÝ, Petr; NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2014, s. 49.

let, které ještě nenabýly plné svéprávnosti, dále osoby, které nemohou číst, psát ani se podepsat nebo osoby, které byly ve svéprávnosti omezeny, platí, že pokud pořizují závěť, musí obligatorně využít formu notářského zápisu.⁷³

3.3.2. Ústní závěť a ostatní privilegované formy

OZ znovu nabízí možnost pořídit závěť s úlevami, tradiční institut známý již v římském právu jako tzv. privilegovaný testament, který však české právo od účinnosti OZ 1950 až do přijetí OZ neznalo. Úprava vychází z předpokladu, že se každý v životě může octnout v mimořádných situacích, kdy mu i hrozí smrt, a nemůže sepsat závěť za dodržení standardních pravidel. Podstatou privilegované závěti jsou méně přísné požadavky na dodržení formalit, které jsou vyžadovány za normálních okolností, kdy má zůstavitel možnost sepsat závěť v klidu a s rozvahou. Specifikem tohoto typu závěti je jejich časová omezenost, a to na 2 týdny nebo 3 měsíce od pořízení, viz dále. Pokud však zdravotní stav zůstavitele neumožňuje pořídit závěť ve formě veřejné listiny, např. pokud by byl v kómatu, tyto doby nezačnou běžet ani dále neběží⁷⁴ a takto pořízená privilegovaná závěť bude i nadále platná. „*Platnost takové závěti skočí uplynutím stanovené doby, pokud zůstavitel je v tomto okamžiku naživu.*“⁷⁵

První situací, kdy je zůstaviteli umožněno pořídit závěť ústně před třemi současně přítomnými svědky uvádí § 1542 odst. 1 OZ. Jde o **případy patrného a bezprostředního ohrožení života** zůstavitele při nenadálé události nebo situaci, kdy se zůstavitel nachází v místě, kde je běžný společenský styk následkem mimořádné události ochromený⁷⁶ a zároveň po něm nelze požadovat pořízení závěti v jiné formě. V případě že přítomní svědci nesejíšou záznam o poslední vůli a zůstavitel zemře, budou později jejich výpovědi o poslední vůli sepsány do soudního protokolu, který se stane důvodem dědění. Pokud však zůstane zůstavitel naživu, pozbude takto pořízená závěť platnosti do dvou týdnů od pořízení.

⁷³ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 135 – 136.

⁷⁴ § 1549 věta druhá OZ.

⁷⁵ NOVOTNÝ, Petr; NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: Dědické právo.* 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2014, s. 55.

⁷⁶ § 1542 OZ užívá obecnou formulaci, ale z výčtu obsažených v zahraničních úpravách může jít např. o nakažlivé nemoci, válečný stav, přírodní katastrofy. Viz SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku.* 1. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 61.

Dalším typem privilegované závěti je její pořizení *před starostou* za přítomnosti dvou svědků, pokud je důvodná obava, že by zůstavitel zemřel dříve, než by mohl poříditi závěť ve formě veřejné listiny. Starosta, popř. jiná osoba oprávněná vykonávat jeho pravomoci podle zvláštního předpisu, zaznamená zůstavitelovu poslední vůli. Obdobně tak může učinit za přítomnosti dvou svědků i *velitel námořního plavidla nebo letadla*, popř. jeho zástupce, má-li k tomu zůstavitel vážný důvod, zejména půjde situace ohrožení života. Velitel má povinnost zaznamenat závěť v lodním nebo palubním deníku a předat nejbližšímu zastupitelskému úřadu České republiky. OZ zná i formu *vojenské závěti*, obdobu starého římského testamentu v šiku (*in procinctu*), kdy může velitel vojenské jednotky České republiky při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích zaznamenat vojákovu poslední vůli za přítomnosti dvou svědků, kterou musí poté prostřednictvím nadřízeného velitelství předána Ministerstvu obrany České republiky. Pro všechny tři právě uvedené formy ústní závěti, upravené v § 1543 až 1545 OZ, platí, že vyhotovené záznamy musí být bez zbytečného odkladu předány do notářské úschovy a že pozbývají platnosti uplynutím 3 měsíců, pokud je zůstavitel naživu. Při dodržení formálních náležitostí dle § 1547 OZ⁷⁷ bude takto pořizená závěť považována za veřejnou listinu, s níž je spojena vyšší důkazní síla. V opačném případě sice nebude považována za veřejnou listinu, ale bude i nadále platná, pokud bude jisté, že spolehlivě zaznamenává poslední vůli. Právě tato druhá možnost bude pravděpodobně v praxi častější vzhledem k pořizování této závěti osobami bez právnického vzdělání ve stresových situacích.⁷⁸

3.3.3. Svědkové závěti

K platnému pořizení většiny forem závěti je nezbytná přítomnost dalších osob – svědků závěti. Výjimkou je pouze závěť sepsaná vlastnoručně nebo notářem.⁷⁹ Jejich úkolem je potvrdit, zda osoba pořizovatele závěti a zůstavitele je toutéž osobou; musí ho

⁷⁷ Pořizení záznamu, vlastnoruční podpis záznamu oběma svědky a osobou, která jej vyhotovila; přečtení záznamu pisatelem zůstaviteli za přítomnosti svědků a zůstavitelova potvrzení, že jde o projev jeho poslední vůle. Zůstává přítom otázkou, zda zůstavitelovo potvrzení má mít podobu vlastnoručního podpisu, nebo stačí ústně souhlasit. Viz ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 152.

⁷⁸ KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. *Ad Notam*, 2013, č. 5, s. 10.

⁷⁹ V případě pořizování závěti nevidomých a smyslově postižených osob je i u notářem sepsované závěti zapotřebí svědků.

tedy znát osobně nebo ho identifikovat např. předložením průkazu totožnosti. Svědci nepotvrzují obsah závěti. Svědkem může být jenom svéprávná osoba, která zná jazyk či jiný způsob dorozumívání, např. znakovou řeč, ve kterém je závěť učiněna. Vyloučeny jsou osoby nevidomé, hluché a němé. Nezpůsobilí svědčit jsou dle § 1540 odst. 1 OZ dědic nebo odkazovník, kterému se něco zůstává, jeho zaměstnanec nebo osoba mu blízká, přičemž ve druhém odstavci je umožněna výjimka z tohoto pravidla, a sice pokud zůstavitel dané ustanovení závěti ve prospěch výše uvedených osob napíše vlastní rukou nebo jej potvrdí tři svědci. Již v římském právu platil dle SC Libonianum zákaz zůstavit něco ve prospěch pisatele alografní závěti, a to pod sankcí neplatnosti.⁸⁰ Svoji přítomnost svědci prokazují tak, že se na listinu obsahující poslední vůli vlastnoručně podepíší, připojí doložku označující je jako svědky a osobní identifikační údaje.

Mírnější požadavky na osobu svědka vyžadují privilegované formy závěti. Svědkem může být i osoba starší patnácti let nebo osoba s omezenou svéprávností, pokud však dovedou porozumět skutečnostem významným pro posouzení platnosti závěti, především rozpoznat osobu pořizovatele a pochopit význam prohlášení pořizovatele o tom, že předložená listina obsahuje projev jeho poslední vůle⁸¹.

Nejen svědkovi závěti, ale i dalším osobám účastnících se jejího pořizení, jako jsou např. pisatel, tlumočník, schovatel nebo úřední osoba, ukládá § 1550 OZ povinnost mlčenlivosti. Toto ustanovení vychází u obecně respektovaného názoru, že poslední pořizení je soukromou záležitostí každého; navíc vyrazení zůstavitelova rozhodnutí o rozdělení majetku po jeho smrti by mohlo vyvolat řadu nepříjemností mezi ním a jeho blízkými. Tato povinnost se vztahuje i na další právní jednání, vyžadující obdobné náležitosti jako závěť, např. negativní závěť nebo vydědění nepominutelných dědiců.⁸² Zůstavitel může zúčastněné osoby této povinnosti zprostit. Pokud tak však neučiní a dojde k jejímu porušení, náleží mu právo na náhradu újmy.

⁸⁰ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 281.

⁸¹ NOVOTNÝ, Petr; NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2014, s. 55.

⁸² Důvodová zpráva.

3.4. Vedlejší doložky závěti

Stejně jako v případě privilegovaných závětí došlo dnem nabytí účinnosti OZ po více než šedesáti letech k znovuzavedení vedlejších doložek závěti, které byly socialistickým OZ 1950 z českého dědického práva odstraněny. Vedlejšími doložkami jsou dle § 1551 OZ podmínka, doložení času nebo příkaz. Mezi doložky OZ dále řadí i určení vykonavatele závěti a správce pozůstalosti. Možnost těmito doložkami modifikovat obsah závěti je jistě v souladu s ideou svobodného nakládání s vlastním majetkem a proto bezpochyby patří do moderních soukromoprávních kodexů.

V souvislosti s obnovením možnosti připojit k závěti podmínku nebo doložení času logicky dojde i k posunutí okamžiku nabytí dědictví (resp. přechodu vlastnického práva k dědictví). Podle OZ 1964 platilo, že okamžikem smrti zůstavitele dědic nabude dědictví, ale dle současné úpravy OZ však tímto okamžikem pouze vzniká dědické právo (§ 1479 OZ).⁸³

Na druhé straně se úprava snaží zabránit i zlovolnému jednání zůstavitele ustanovením, že k vedlejšími doložkám, které by zřejmě obtěžovaly dědice nebo odkazovníka, odporovaly veřejnému pořádku nebo byly nesrozumitelné, se nebude přihlížet. Důvodová zpráva k OZ uvádí jako příklady takových vedlejších doložek příkaz, aby se dědic stal členem politické strany, podmínka, aby dědic opustil své zaměstnání nebo doložení času, dle kterého připadne dědictví jednomu z dědiců jen na nepřiměřeně krátkou dobu.⁸⁴ OZ stejně jako ABGB výslovně odmítá doložku, která by dědicovi přikazovala uzavřít či neuzavřít manželství, nebo v něm setrvat či ho zrušit⁸⁵. Toto ustanovení vychází z představy, že by zůstavitelovy podmínky neměly zasahovat do osobní sféry dědiců.⁸⁶ Obdobně se toto pravidlo aplikuje i na registrované partnerství.

⁸³ KLEIN, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. *Ad Notam*, 2013, č. 3, s. 5.

⁸⁴ Důvodová zpráva.

⁸⁵ Dle § 1552 věty druhé OZ zůstavitel však může zřídit někomu právo na dobu, než uzavře manželství. Mohlo by jít tak např. o zřízení práva na vyplácení určité sumy, kterou by dědic musel pravidelně vyplácet oprávněné osobě, než se tato provdá.

⁸⁶ KOŽUŠNÍKOVÁ, Vanda. Porovnání a výklad některých ustanovení nového občanského zákoníku a obecného zákoníku občanského týkajících se závěti, *Ad Notam*, 2013, č. 2, s. 4.

3.4.1. Vykonavatel závěti

Zůstavitel může v závěti určit vykonavatele závěti, kterým se rozumí osoba plnící zvláštní funkci a úkoly mu svěřené v období mezi zůstavitelovou smrtí a soudním potvrzením nabytí dědictví všem dědicům. Protože v tomto mezidobí mohou vznikat nejrůznější spory a nepříjemnosti mezi pozůstalými o rozdělení pozůstalosti, může právě vykonavatel přispět ke splnění zůstavitelovy poslední vůle a urovnání vztahů mezi dědici. Proto by měl zůstavitel nejspíše zvolit někoho, komu důvěřuje a o kom si myslí, že má ke splnění tohoto úkolu i dostatečný vliv, ať už to bude blízká osoba nebo advokát či jiná osoba specializující se na tuto činnost. Vykonavateli lze také stanovit odměnu a určit, kdo ji vyplatí.

Dle odborné literatury mají postavení vykonavatele závěti i např. osoby, které zůstavitel pověří, aby určila, jak má být pozůstalost rozdělena nebo kterou z několika věcí má odkazovník dostat. Toto postavení také může mít osoba oprávněná vymáhat splnění příkazu povolána zůstavitelem.⁸⁷

Vykonavatel závěti se funkce může ujmout sám, jakmile se dozví o zůstavitelově smrti a ví o svém ustanovení, nebo ho později o povolání vyrozumí soud při projednávání dědictví a vyzve jej, aby se ujal funkce. Na druhé straně může vykonavatel závěti funkci odmítnout nebo z ní kdykoli odstoupit, přičemž odstoupení doručuje soudu (§ 1553 odst. 2 OZ). Tato funkce končí většinou pravomocným ukončením řízení o pozůstalosti, avšak může trvat i déle, pokud trvají i úkoly, které mu zůstavitel svěřil.

Osoba v této funkci disponuje dle § 1554 OZ řadou práv potřebných ke splnění svých úkolů a účastní se řízení o pozůstalosti.⁸⁸ Hlavním posláním vykonavatele je dohlížet na splnění zůstavitelovy poslední vůle, na splnění nařízených odkazů, příkazů nebo podmínek a ostatních pokynů zůstavitele. Může také hájit před soudem platnost závěti nebo namítat nezpůsobilost dědice. Může dokonce dávat pokyny správci pozůstalosti (viz dále) ohledně správy majetku⁸⁹, z čehož jasně vyplývá silnější postavení vykonavatele.

⁸⁷ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 161.

⁸⁸ Viz § 114 zákona č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních.

⁸⁹ Vztah vykonavatele závěti a správce pozůstalosti se řídí ustanoveními o příkazu v § 2430 a násl. OZ.

Závětní dědicové mají možnost namítat neplatnost ustanovení vykonavatele dle § 1555 OZ. V praxi taková situace jistě může nastat často, neboť se dědicům nemusí vždy líbit např. jeho určení o rozdělení věci nebo vůbec samotná osoba vykonavatele. Pokud byl vykonavatel do funkce povolán závětí, jejíž neplatnost bude později prokázána, bude i toto povolání neplatné.

3.4.2. Správce pozůstalosti

Závětí může být taktéž ustanoven správce pozůstalosti, jehož hlavním úkolem je majetková správa pozůstalosti nebo její části po dobu probíhajícího dědického řízení až do potvrzení nabytí dědictví. Musí však být dodržen zákonný požadavek formy povolání správce, neboť dle § 1556 OZ je vyžadováno povolání ve formě veřejné listiny, tzn. notářského zápisu⁹⁰. Právě tato skutečnost odlišuje institut správce pozůstalosti od vykonavatele závěti, který může být rovněž povolán k majetkové správě, avšak postačí jakákoli písemná forma závěti.

Stejně jako vykonavatel závěti může i správce pozůstalosti ze své funkce kdykoli odstoupit, přičemž odstoupení zasílá soudu, u kterého probíhá řízení o pozůstalosti. Tato možnost by sice mohla ohrozit zájmy zůstavitele, ale správce by měl dodržet zákaz obsažený v ustanovení § 1440 odst. 2 OZ, dle kterého nesmí od správy odstoupit v nevhodnou dobu, ani jinak odstoupením porušit své povinnosti k řádné správě, jinak nahradí škodu tímto jednáním způsobenou.⁹¹ Zároveň ho může soud i bez návrhu z funkce odvolat, zejména pokud závažně porušuje své povinnosti nebo z jiného vážného důvodu. Může nastat i situace, kdy zůstavitel bude chtít později projev o ustanovení správce pozůstalosti zrušit. Pro toto zrušení se použijí stejná pravidla, jako pro zrušení závěti (viz kapitola 3.5.).

Podrobnější úprava správy pozůstalosti, její obsah a povinnosti s ní spojené, je obsažena v § 1677 až 1689 OZ. „*Zákon především ukládá správci povinnost vykonávat prostou správu, jejíž obsah je definován v § 1405 OZ.*“⁹²

⁹⁰ Správce pozůstalosti lze povolát nejen v rámci závěti, ale i samostatným notářským zápisem, jak tomu bylo dle předchozí úpravy před nabytím účinnosti OZ. Dříve byl používán pojem „správce dědictví“.

⁹¹ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 171.

⁹² tamtéž, s. 170.

3.4.3. Podmínky

S účinností OZ zůstavitel opět získává příležitosti podmínit nabytí dědictví připojením podmínky k závěti a vyžadováním jejího splnění. Na podmínky – události, o kterých není jisté, zda v budoucnu nastanou – se vztahuje nejen obecná úprava obsažená v § 548 OZ, ale také speciální ustanovení dědického práva. Může jít např. o podmínku dokončení vysokoškolského studia, zaslání určité sumy peněz na charitu, uzavření kupní smlouvy na nemovitost nebo účasti na sportovním závodě. Tato vedlejší doložka plně vyhovuje ideji posílení pořizovací svobody, na druhé straně dává zůstaviteli svobodu možná až příliš velkou. Lze si např. představit situaci, kdy zůstavitel své dceři umožní nabytí dědického práva k nemovitosti, pouze pokud vystuduje medicínu, jak je v rodině tradicí, ačkoli ví, že dcera nesnáší krev. Otázkou je, zda by takovou vedlejší doložku bylo možno posoudit jako podmínku obtěžující dědice dle § 1551 odst. 2 OZ.

Pokud je podmínkou takové jednání dědice, které může být zopakováno, musí dědic znovu jednat po smrti zůstavitele, i když tak učinil ještě za zůstavitelova života. Výjimkou je případ, kdy zůstavitel jasně projeví vůli, že opakování není třeba.

Další zvláštní pravidlo stanoví § 1563 OZ, a sice o nemožných podmínkách. Pokud zůstavitel udělí dědici právo s nemožnou rozvazovací podmínkou⁹³, tak se tento dědic dědicem stane a také jím zůstane, neboť se k této podmínce nepřihlíží. Naopak pokud by zůstavitel vázal udělení práva na nemožnou odkládací podmínku, bude takové ustanovení závěti neplatné a ani dědic nebude k dědění povolán. Pokud by se původně splnitelná odkládací podmínka vztahující se k povolání dědice stala nemožnou až dodatečně, dědic také dědictví nenabude.⁹⁴ Ze stručných ustanovení OZ nelze vyvodit, kterou podmínku lze považovat za nemožnou, ale obecně vzato jí bude podmínka podmiňující nabytí dědického práva událostí, která nemůže nastat. Nemožnost bude potřeba posoudit vždy v konkrétním případě.

Pokud je dědic povolán k nabytí části pozůstalosti s odkládací podmínkou, musí zůstavitele přežít a být způsobilý dědit, jak stanoví § 1562 OZ. Pokud je toto splněno,

⁹³ Podmínka je odkládací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky jednání nastanou. Podmínka je rozvazovací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky již nastalé pominou. (§ 548 OZ).

⁹⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 176-177.

ale dědic zemře dříve, než splní podmínku, nepřejde dědictví ani na jeho dědice. Na takovou situaci by tedy měl zůstavitel při sepsání závěti pamatovat a ustanovit např. náhradníka.

Alternativou dnešní podmínky byla v ABGB tzv. „výminka“ neboli podmínka, na níž je dědické právo závislé. Nepřípustné byly např. podmínky nesrozumitelné, podmínky vylučující sňatek nebo nemožné odkládací podmínky.

3.4.4. Doložení času

Vedle stanovení podmínky je možné v závěti nabytí dědicova práva na dědictví vázat na plynutí času, tedy na událost, která v budoucnosti jistě nastane, neboť čas plyne nezávisle na lidské vůli. Je tak možné, aby se dědic stal dědicem pouze na určitou dobu (*dies ad quem*), nebo aby se tak stalo až později než dnem zůstavitelovy smrti (*dies a quo*).⁹⁵ Doložení času musí být stanoveno tak, že je jisté, že nastane a kdy nastane, tedy např. na konkrétní kalendářní den nebo lhůtou 10 let od smrti zůstavitele apod. Pokud však bude doložení stanoveno takovým způsobem, že není jisté, zda vůbec nastane, např. složení maturitní zkoušky, bude se na takové určení dle § 1564 OZ hledět jako na podmínku.

Jako nemožná podmínka bude také posuzováno nemožné doložení času, tedy taková doba vyměřená v závěti, která nikdy nemůže nastat (§ 1566 OZ), např. že dědicovo právo vznikne za 350 let od smrti zůstavitele, a proto bude takové ustanovení neplatné a dědic dědit nebude. Podle věty druhé tohoto ustanovení platí, že pokud není pochyb o tom, že se zůstavitel při určení času jen zmýlil, určí se rozhodná chvíle podle jeho pravděpodobné vůle. Ustanovení upravující doložení času v OZ jsou obsahově totožná s ustanoveními ABGB o určení času (§ 704 a násl. ABGB).

Doložení času se od podmínky odlišuje zejména tím, že je jisté, že takto určená událost nastane. Tento rozdíl se projeví hlavně v tom, že „u tzv. *nutné podmínky (tedy doložení času) přechází při jejím splnění zůstavené právo i na dědice osoby, již bylo dědické právo zůstaveno, což pro podmínku, která nebyla dědicem splněna ve stanovené*

⁹⁵ Důvodová zpráva.

*lhůtě z důvodu jeho úmrtí, neplatí.*⁹⁶ Proto je možné, aby se povolaný dědic nedožil doby stanovené v doložení času, ale místo něj poté dědili jeho dědicové.

Pro počítání času budou aplikovány § 601 až 608 OZ.

Podmíněním nabytí dědictví odkládací podmínkou nebo doložením času dojde nutně k situaci upravené v § 1567 OZ. Do doby, než dědic (v tomto případě tzv. **následný dědic**) splní tuto podmínku, popř. než nastane doložený čas, a nabude dědictví, nabude místo něj dědictví (jako tzv. **přední dědic**) dědic určený zůstavitelem nebo zákonní dědici, pokud zůstavitel předního dědice neurčil.⁹⁷ Tato situace patří mezi případy svěřenského nástupnictví, o kterém blíže pojednává podkapitola 3.8.3.

3.4.5. Příkaz

Další možnost, jak může zůstavitel omezit dědické právo svých dědiců, je připojení doložky příkazu. Zůstavitel tak může dědici nařídit, aby se zanechaným majetkem nebo jeho částí určitým způsobem nakládal, aby něco vykonal nebo opominul. V době platnosti ABGB bývalo častým příkazem vypravení pohřbu nebo postavení hrobky.⁹⁸ Dle znění § 1569 OZ se příkaz posuzuje stejně jako rozvazovací podmínka, neboť v případě nesplnění příkazu ztratí dědic právo na dědictví nebo ho postihnou jiné účinky, které zůstavitel v doložce stanoví.⁹⁹

Zájem na splnění příkazů a na dohlížení na to, aby byl naplněn, mají především osoby mající z příkazu prospěch. Tyto osoby mohou následně soudně vymáhat jeho splnění; stejně tak může učinit vykonavatel¹⁰⁰ nebo jiná osoba k tomu v závěti povolaná (§ 1571 OZ). Zůstavitel také může stanovit příkaz ve prospěch více osob bez bližšího určení nebo veřejnosti (např. postavit psí útulek nebo uspořádat burzu potravin a hygienických potřeb bezdomovcům). Oprávněnými subjekty k vymáhání takového

⁹⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 179.

⁹⁷ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 175.

⁹⁸ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 134.

⁹⁹ Důvodová zpráva.

¹⁰⁰ Zejména v případě, že příkaz není ku prospěchu žádnému z dědiců, ale byl spíše v zájmu zůstavitele, např. vystavení jeho hrobky, památníku na zahradě nebo vysázení stromů na zděděném pozemku.

příkazu může být pak zůstavitelem určená právnická osoba chránící zájmy daných osob nebo příslušný orgán veřejné moci.

Příkaz musí být formulován dostatečně jasně¹⁰¹, aby nebyl zaměněn s pouhým přáním zůstavitele, které není právně závazné. V řízení o pozůstalosti soud vždy posoudí konkrétní formulace příkazů a přání s přihlédnutím k výkladu zůstavitelovy vůle. Na zůstaviteli také zůstává, jakou určí lhůtu ke splnění příkazu, neboť vzhledem k možné rozmanitosti příkazů zákon takové lhůty nestanoví. Pokud však ani zůstavitel lhůtu nestanoví, měl by být příkaz splněn v přiměřené době.¹⁰² Pokud není možné splnit příkaz přesně, postačí alespoň přibližné splnění. Dokonce i v případě, že není vůbec možné příkaz splnit, může dědic dědit, pokud to neodporuje zůstavitelově vůli. Ale když dědic vlastní vinou způsobí, že nebude možné příkaz splnit, ztratí zůstavěné právo (§ 1570 OZ).

Zůstavitel také může připojit k závěti příkaz s pohružkou (§ 1574 OZ), dle kterého dědic nesmí odporovat závěti a bránit jejímu splnění, např. splnění odkazů, podmínek nebo dalších příkazů v závěti, jinak ztratí své dědické právo. Takový příkaz bude však neúčinný, pokud jím zůstavitel zakazuje dědicovi podat odpor proti pravosti závěti nebo výkladu jejího smyslu.

Může přikázat i vydání určité věci jiné osobě; v takovém však nemusí být zcela jasné, zda jde příkaz nebo o nařízení odkazu (viz kapitola čtvrtá), neboť takové ustanovení závěti může být formulováno dosti podobně. K tomuto se vyjádřila prvorepubliková judikatura tak, že rozdíl spočívá především v tom, že u odkazu je hlavním zůstavitelův úmysl, poskytnout odkazovníkovi majetkový prospěch, zatímco u příkazu jde především zatížení toho, komu příkaz byl uložen. U příkazu schází také oprávněný, který by mohl vymáhat plnění na osobě příkazem zatížené.¹⁰³

¹⁰¹ Např. použitím výrazů: „musí“, „nařizují“, „přikazují“.

¹⁰² ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 186.

¹⁰³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 5. 1925, sp. zn. Rv I 581/25 (Vážný 5029).

3.5. Zrušení závěti

Stejně tak jako OZ dává zůstaviteli široké možnosti, jakým způsobem v závěti naloží se svým majetkem pro případ smrti, dovoluje mu bez omezení celou závěť nebo její jednotlivá ustanovení kdykoli zrušit. Ještě během zůstavitelova života totiž může dojít k zásadním událostem, které mohou ovlivnit jeho poslední vůli a změnit jeho dosavadní rozhodnutí. Pořizovací svobodu v tomto ohledu posiluje ještě ustanovení § 1581 OZ: „*Prohlásí-li zůstavitel, že neplatná budou všechna jeho příští pořízení pro případ jeho smrti, anebo že budou neplatná taková pořízení, jež nebudou zřízena v určité formě, nepřihlíží se k tomu.*“ I kdyby tedy zůstavitel potenciálním závětním dědicům i písemně stvrdil, že pořízenou závěť nezruší ani nezmění, nemá toto prohlášení právní účinky. OZ uvádí dvě možnosti zrušení závěti, a sice odvolání nebo pořízení pozdější závěti.

3.5.1. Odvolání závěti

Možnost odvolat závěť nutně vyplývá i ze samotného ustanovení § 1494 OZ, který definuje závěť jako odvolatelný projev vůle zůstavitele. OZ poskytuje zůstaviteli tři možnosti, jak závěť odvolat. Buď tak zůstavitel může učinit výslovně projevem vůle v jakékoli formě předepsané pro závěť¹⁰⁴ bez ohledu na to, v jaké formě odvolávanou závěť dříve pořídil, nebo odvolat závěť mlčky – zničením listiny, na níž byla závěť napsána, popř. všech stejnopisů, jinak nelze usuzovat odvolání závěti. (§1578 odst. 1 OZ). Zničením se rozumí spálení, roztrhání nebo přeškrtnání textu zůstavitelem. Za zničenou se závěť bude také považovat v případě, že bude zničena při požáru nebo ztracena a zůstavitel o této skutečnosti ví a závěť neobnoví.¹⁰⁵ Důležitý je zřetelný úmysl zůstavitele závěť zrušit. Třetím způsobem je vydání závěti pořízené ve formě notářského zápisu ze sbírky notářských zápisů na žádost zůstavitele.¹⁰⁶ Takto lze vydat závěť pouze osobně zůstaviteli (nikoli zmocněnci), přičemž by měl být poučen o tom, že vydáním se závěť považuje za odvolanou. Je však potřeba odlišit případ, kdy

¹⁰⁴ Např. ve formě notářského zápisu, vlastnoručně napsanou listinou nebo listinou sepsanou někým jiným a se svědky, v úvahu také připadá forma závěti s úlevami.

¹⁰⁵ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 198.

¹⁰⁶ Vydání závěti se řídí ustanoveními zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

zůstavitel sepíše závěť soukromou listinou a poté ji uloží u notáře nebo do jiné úřední úschovy; v takových případech vydání závěti nemá účinky odvolání. (§ 1579 odst. 2 OZ)

3.5.2. Pořízení pozdější závěti

Zůstavitel může během svého života pořídit libovolný počet závětí, přičemž vždy platí, že později pořízená závěť ruší dřívější závěť v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závěti obstát. Aby tedy došlo ke zrušení dřívější závěti, musí být pozdější závěť pořízená minimálně v rozsahu té dřívější. Ačkoli již není nezbytnou náležitostí opatřit závěť datem, je vhodné tak učinit. Pokud by totiž zůstavitel pořídil více závětí, které si navzájem odporují, a nebylo by možné zjistit datum pořízení, nemohla by závěť být použita jako dědický titul z důvodu neplatnosti, ačkoli by mohla být ve skutečnosti poslední pořízenou.

Na druhé straně může nastat i situace, kdy vedle sebe obtojí několik závětí. Pokud v dřívější závěti zůstavitel ustanoví dědicem nemovitosti svého syna a v pozdější závěti dceru dědičkou automobilu, nebude mezi nimi zjevně rozpor a obě budou platným dědickým titulem.¹⁰⁷

Podobně jako v případě zrušení závěti odvoláním nemusí být dodržena forma, ve které byla pořízena dřívější závěť. Postačí tedy, aby závěť pořízená ve formě notářského zápisu byla zrušena pozdějším sepsáním závěti vlastní rukou.¹⁰⁸

OZ ani nevylučuje možnost, kdy se zůstavitel rozhodne vrátit se k dříve pořízené závěti, kterou si uchoval. Stačí, aby účinně zrušil novější závěť. Tímto jednáním se uplatní právní domněnka („má se zato“) a fikce, že dřívější závěť nepozbyla platnost a hledí se na ni, jako by nebyla zrušena, tedy „obživla“.¹⁰⁹ Tato konstrukce byla inspirována § 723 ABGB a odpovídá i evropským standardům.¹¹⁰ Na druhé straně může dojít k nežádoucímu výsledku, kdy zůstavitel zruší poslední pořízenou závěť, protože si

¹⁰⁷ MIKEŠ, Jiří; MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo: praktická příručka: kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, s. 103.

¹⁰⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 196.

¹⁰⁹ tamtéž, s. 201.

¹¹⁰ V uplynulých 60 letech české právo takovou možnost neznalo a zrušením pozdější závěti se účinnost dřívější závěti neobnovila. Viz Unesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980, sp. zn. 11 Co 127/80.

přeje, aby byli povoláni zákonní dědicové, přičemž zapomene, že kdysi dávno sepsal ještě jinou závěť.¹¹¹

3.6. Omezení testovací svobody

3.6.1. Nepominutelný dědic a právo na povinný díl

Ačkoli OZ mnohými ustanoveními podstatně posiluje testovací svobodu a přináší široké možnosti, jakým způsobem pořídit o svém majetku pro případ smrti, i nadále je zůstavitel při sepisování závěti omezen nároky tzv. *nepominutelných dědiců*. Oproti úpravě v OZ 1964 je však jejich ochrana značně omezena, neboť při rekodifikaci došlo k odchýlení z česko-rakouské právní tradice.¹¹² Tento institut představuje prolomení zásady, že testamentární posloupnost má přednost před zákonnou a je projevem zásady *familiarizace* dědického práva.

Nepominutelnými dědici jsou dle § 1643 OZ děti zůstavitele a nedědí-li z nějakého důvodu, pak jejich potomci¹¹³. Tyto osoby OZ chrání tím, že jim přiznává nárok na určitou část z pozůstalosti (*povinný díl*). Nezletilým potomkům se dle § 1643 odst. 2 OZ musí dostat alespoň třech čtvrtin jejich zákonného dědického podílu, zletilým potomkům jedna čtvrtina (důvodem pro snížení povinného dílu zletilých potomků je názor, že často půjde o osoby s vlastním příjmem nebo dokonce i s majetkem převyšujícím majetek zůstavitele, a takto určená výše povinného dílu bude dostačující)¹¹⁴. Smyslem zachování povinného dílu pro nepominutelné dědice je majtkové zabezpečení zůstavitelových potomků, za které zůstavitel nese přirozeně jistou odpovědnost. Již staří Římané povinný díl (*portio debita*) nechápali jen jako morální závazek, ale i jako výraz „*přirozené lásky (pietas) osob úzce spřízněných*“.¹¹⁵ Při rekodifikačních pracích na OZ bylo rovněž navrhováno, zařadit mezi nepominutelné

¹¹¹ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Dědictví a dědické právo*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007, s. 102.

¹¹² Blíže HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, č. 11, s. 381-383.

¹¹³ ABGB považoval za nepominutelné dědice všechny přímé předky i potomky zůstavitele, tj i vnoučata, rodiče a prarodiče. Lišila se velikost zákonného podílu, který museli zdědit. (§ 762 a 763 ABGB).

¹¹⁴ HARTMANOVÁ, Hedvika. Proč se nebát nového dědického práva. *Právní rádce*, 2013, č. 2, s. 35.

¹¹⁵ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 291.

dědice i rodiče a manžela.¹¹⁶ Tento návrh sice nenašel potřebnou podporu, ale OZ přiznává těmto osobám právo na zaopatření (§ 1665 a násl. OZ), což považují za relativně kompromisní řešení, i když lze pochybovat o tom, zda právo např. pozůstalého manžela na slušnou výživu z pozůstalosti po dobu pouhých šesti týdnů po smrti manžela, je dostatečně dlouhá doba. Navíc není jisté, zda mu dědici dobrovolně příslušnou částku ihned vydají a nebude ji muset vymáhat soudní cestou. Až čas ukáže, jak toto ustanovení bude v praxi fungovat.

Zůstavitel může nepominutelným dědicům určit příslušný dědický podíl nebo v jejich prospěch zřídit odkaz, v obou případech však musí takto zůstavený povinný díl zůstat nezatížen, neboť se vychází z úvahy, že je hodnota povinného dílu dosti nízká. Proto tedy zůstavitel nesmí dědický podíl, popř. odkaz do výše povinného dílu omezit věcným břemenem, připojit k němu povinnost uhradit určité dluhy nebo příkaz či podmínku. Také pokud nepominutelnému dědici určí zůstavitel více, než je jeho povinný díl, ale po odečtení hodnoty omezujících nařízení nedosáhne dědický podíl výše povinného dílu, bude mít dědic právo na jeho doplnění. Zůstavitel také může dle § 1644 odst. 3 OZ uložit nepominutelnému dědicovi, aby se rozhodl pro povinný díl nebo pro to, co mu zůstavil s omezením.¹¹⁷

V případě, že by zůstavitel chtěl právo na povinný díl vyloučit nebo omezit, přichází v úvahu buď vydědění (viz kapitola 3.7.) nebo příkaz k započtení toho, co nepominutelný život bezplatně obdržel od zůstavitele, dokud ten byl ještě naživu.¹¹⁸

3.6.2. Ochrana nepominutelného dědice

Práva nepominutelného dědice jsou chráněna v několika případech: 1) pokud byl neplatně vyděděn¹¹⁹, nebo 2) pokud ho zůstavitel v závěti opominul, ačkoli o něm věděl a u nepominutelného dědice neexistuje důvod pro vydědění¹²⁰, anebo 3) pokud o něm

¹¹⁶ BEDNÁŘ, Václav. Nepominutelný dědic. In: *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 25-26.

¹¹⁷ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 352-353.

¹¹⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 84.

¹¹⁹ Tzn. bez existence zákonem stanoveného důvodu vydědění, popř. nedostatek formy prohlášení o vydědění nebo nezpůsobilost zůstavitele při jeho učinění.

¹²⁰ V opačném případě, pokud by se nepominutelný dědic dopustil jednání naplňující zákonný důvod vydědění, by šlo o vydědění mlčky a po právu dle § 1651 odst. 2 OZ. Poté musí dědic dědicí na místě

zůstavitel nevěděl, přičemž tato nevědomost byla jediným důvodem opominutí (tedy pokud nebyl naplněn žádný ze zákonných důvodů vydědění¹²¹). Ve všech uvedených případech získá nepominutelný dědic právo na povinný díl.

Podstatným rozdílem oproti předešlé úpravě v OZ 1964 je skutečnost, že závěť, která opomíjí nepominutelného dědice, nebude již v této části neplatná. Pozůstalost případně závětním dědicům dle zůstavitelova určení v závěti a nepominutelní dědicové získají pouze právo na vyplacení povinného dílu v penězích.¹²² Ten poté mohou vymáhat na povolaných dědicích a odkazovnicích jako peněžitou pohledávku ve výši hodnoty povinného dílu. Nepominutelný dědic se tak oproti minulé úpravě zásadně¹²³ nestane dědicem, ale jen věřitelem povolaných dědiců a odkazovníků. Díky této úpravě se tak zamezí vzniku vnuceného podílového spoluvlastnictví mezi dědici závětními a nepominutelnými.¹²⁴ A právě tato nová koncepce se pro praxi jeví jako velmi přínosná změna.

Velikost povinného dílu se stanoví tak, že se majetek v pozůstalosti sepiše a odhadne a od této hodnoty se odečtou dluhy zůstavitele a závady na majetku existující v době smrti zůstavitele. Povinný díl se vždy bude vypočítávat z celé pozůstalosti a to i tehdy, pokud zůstavitel závěti pořídil jen o části pozůstalosti.¹²⁵ OZ dále upravuje pravidla pro **započtení na povinný díl** nepominutelného dědice (neboli *kollace*), čímž dochází ke snížení pohledávky na výplatu povinného dílu. Kollační povinnost byla známá již v římském právu a jejím základem byla myšlenka, že emancipovaný syn jako jeden ze spoludědiců je povinen přidat k pozůstalosti, která má být rozdělena, vlastní majetek, neboť na rozdíl od ostatních, kteří zůstali v otcovské moci, mohl nabývat majetek.¹²⁶

Na povinný díl se započte vše, co nepominutelný dědic z pozůstalosti nabyt odkazem nebo jiným zůstavitelovým opatřením, co od zůstavitele v posledních 3 letech

nepominutelného dědice v soudním řízení prokázat, že byl naplněn zákonný důvod vydědění. V případě neúspěchu získá nepominutelný dědic právo na povinný díl.

¹²¹ Zejména se jedná o situace, kdy zůstavitel nevěděl, že se nejedná o vlastního potomka, nevěděl o jeho narození nebo ho pokládal za mrtvého. Viz důvodová zpráva.

¹²² Důvodová zpráva.

¹²³ Vyjma případu, kdy mu zůstavitel určil povinný díl ve formě dědického podílu.

¹²⁴ BEDNÁŘ, Václav. Jaký je hlavní přínos nového dědictví? *Právní rádce*, 2013, č. 7, s. 23.

¹²⁵ Jak vyplývá z Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2001, sp. zn. 21 Cdo 1303/2000.

¹²⁶ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 301.

před jeho smrtí¹²⁷ bezplatně obdržel nebo co od zůstavitele obdržel jako úlevu pro v nákladech spojených se založením samostatné domácnosti apod. Podobně bylo dle ABGB možné započítat např. dceřino věno.¹²⁸ Pokud nastupuje jako nepominutelný dědic vnuk, započte se na jeho povinný díl i to, co dostali od zůstavitele jeho rodiče, na jejichž místo vnuk vstupuje (§ 1661 odst. 2 OZ). Nepřihlíží se však k běžným darům, např. vánočním či narozeninovým dárkům.

K vyrovnání povinného dílu pak přispějí dědici i odkazovníci poměrně podle hodnot svých podílů nebo odkazů. Soud může také ze zvlášť závažných důvodů na straně dědiců povolit splátky na povinný podíl nebo odklad splatnosti dle § 1654 OZ, pokud to lze zároveň na nepominutelném dědici rozumně požadovat, vzhledem k jeho poměrům.

Kromě toho se může nepominutelný dědic dohodnout s ostatními závětními dědici na odbytém, kdy mu místo zaplacení povinného dílu bude vydána věc z pozůstalosti nebo z majetku dědiců či vyplacena sjednaná částka, přičemž nesmí být zkrácena práva dalších věřitelů.¹²⁹ Výhodou je, že odpadá povinnost soupisu aktiv a pasiv pozůstalosti, jak je tomu při stanovení povinného dílu.¹³⁰ Tato dohoda musí být schválena soudem.

Dle § 1645 OZ ztrácí právo na povinný díl osoby, které se dědictví nebo povinného dílu zřekly, které jsou nezpůsobilé dědit, nebo které byly vyděděny. Přesto se však při vypočítávání povinných dílů ostatních dědiců bude na tuto osobu hledět, jako by z dědění vyloučena nebyla. Tato zásada, díky které nedojde ke zvyšování povinných dílů ostatních dědiců, má zabránit nepříjemnostem v rodině, neboť by jeden z nepominutelných dědiců mohl mít zájem na vydědění jiného nepominutelného dědice, pokud by se tím jeho dědický podíl mohl zvýšit.¹³¹

¹²⁷ Pokud zůstavitel nepřikáže, aby se započtení provedlo za delší dobu.

¹²⁸ HARTMANN, Antonín; ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Linhart, 1936, s. 472-473.

¹²⁹ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 385.

¹³⁰ NOVOTNÝ, Petr; NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2014, s. 30.

¹³¹ Důvodová zpráva.

3.6.3. Závět pořízená v péči zařízení poskytujícího zdravotnické nebo sociální služby

V souvislosti s výkladem o omezení testovací svobody zůstavitele ohledně výběru osob dědiců je potřeba zmínit § 1493 OZ. Toto ustanovení upravuje pořízení závěti v době, kdy byl zůstavitel v péči zdravotnického nebo sociálního zařízení a povolal za dědice nebo odkazovníka osobu, která takové zařízení spravuje, je v něm zaměstnána nebo v něm jinak působí. Pokud tak zůstavitel neučiní ve formě veřejné listiny, bude toto povolání za dědice nebo odkazovníka neplatné. Důvodová zpráva vysvětluje, že projev poslední vůle by měl být vždy učiněn v klidu, po zralé úvaze a s rozvahou, svobodně a bez závislosti na jiných osobách. A domnívám se, že právě lidé nacházející se ve zdravotních či sociálních zařízeních mohou často cítit vděk vůči osobám, které o ně pečují, nebo jimi mohou být snadno ovlivněni a v tomto stavu pozapomenout na svou rodinu. Toto pravidlo o neplatnosti povolání za dědice se však neuplatní, pokud byl zůstavitel z pečovatelských služeb již propuštěn a měl možnost pořídit ve formě veřejné listiny, ale neučinil tak. Zůstavitel se nemusí nutně nacházet přímo v takovém zařízení, postačí, využívá-li jeho služby, např. roznášku obědů do jeho bydliště.¹³²

3.7. Vydědění a negativní závět'

*„Vyděděním se rozumí zůstavitelův projev učiněný za podmínek daných pro platné poslední pořízení, jímž se nepominutelnému dědicovi odnímá zcela nebo z části povinný díl.“*¹³³ Z této definice lze především vyvodit závěr, že vydědění může směřovat pouze proti nepominutelným dědicům (vyloučit z dědění nikoli nepominutelné dědice je možné např. negativní závětí, viz dále) a že vyděděním lze nepominutelnému dědici právo na povinný díl buď zcela odejmout, nebo toto právo krátiť a vyloučit tak nárok na doplnění povinného dílu.

¹³² WELLECH, Eliška. *Vyznejte se v dědickém řízení: vybrané kapitoly z nového občanského zákoníku*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014, s. 20.

¹³³ HARTMANN, Antonín; ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Linhart, 1936, s. 438.

Smysl institutu vydědění spočívá v tom, že v některých situacích by bylo nespravedlivé na zůstaviteli požadovat, aby určil, byť jen část pozůstalosti, svým potomkům. Není výjimkou, že se v rodinných vztazích vyskytnou případy, kdy si někteří potomci „nezaslouží“ dědit kvůli svému nevhodnému chování, které naplňuje znaky jednoho ze zákonných důvodů pro vydědění.

Pokud zůstavitel vydědí svého potomka a ten zůstavitele přežije, platí, že nedědí ani potomci vyděděného potomka. Opačně je tomu v případě, že vyděděný potomek zemře dříve, než zůstavitel. Poté potomci vyděděného dědí, pokud je zůstavitel samostatně nevyloučil (§ 1646 odst. 3 OZ).

3.7.1. Důvody vydědění

Důvody vydědění jsou uvedeny v taxativním výčtu § 1646 OZ. Dle tohoto ustanovení je dán zákonný důvod pro vydědění, pokud nepominutelný dědic neposkytne zůstavitelovi potřebnou *pomoc v nouzi*¹³⁴, neprojevuje o něj *opravdový zájem*, bude odsouzen pro *treštný čin svědčící o jeho zvrhlé povaze* nebo *trvale vede nezřízený život*¹³⁵. Tyto důvody jsou formulovány značně obecně a bude vždy záležet na konkrétních okolnostech, přičemž postupem času judikatura jistě přinese jistá vodítka pro posuzování. Nejvyšší soud ČR se k této problematice rovněž vyjádřil následovně: „*Zájem, který by potomek měl o zůstavitele projevovat, je třeba posuzovat s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu; je-li skutečnost, že potomek trvale neprojevuje o zůstavitele opravdový zájem, důsledkem toho, že zůstavitel neprojevuje zájem o potomka, nelze bez dalšího dovodit, že by neprojevení tohoto zájmu potomkem mohlo být důvodem k jeho vydědění.*“¹³⁶ Bude nejspíše také potřeba zkoumat, zda měl potomek reálnou možnost o zůstavitele projevit opravdový zájem, zda měl rodič zájem se s potomkem stýkat.¹³⁷

¹³⁴ Zahrnuje nejen peněžitou pomoc, ale také jiné formy pomoci, např. zajištění potřebné osobní péče.

¹³⁵ Tím se rozumí dle Rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010 takové „*chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (...) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinou společností.*“

¹³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 3992/2008.

¹³⁷ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96.

Po vzoru ABGB je ještě doplněna možnost vydědění nepominutelného dědice z důvodu dědické nezpůsobilosti.¹³⁸ Ačkoli se takové ustanovení může zdát nadbytečné, v některých případech může zůstavitelův projev vůle o vydědění potomka z toho důvodu předejít případným sporům o to, zda je nebo není dán důvod dědické nezpůsobilosti a zda ho případně zůstavitel během svého života nepominul.¹³⁹

Oproti předchozí právní úpravě je dále možno dle § 1647 OZ vydědit zadluženého nebo marnotratného potomka, pokud existuje obava, že pro své potomky nezanechá povinný díl. Přitom však musí být tento povinný díl určen dětem vyděděného nepominutelného dědice, popř. není-li jich, jejich potomkům. V případě že vyděděný nemá žádné potomky, kterým by bylo možné určit jeho povinný díl, lze mít za to, že mu povinný díl náleží.¹⁴⁰ Oprávněnost vydědění z takového důvodu by mohla být sporná, neboť posouzení existence marnotratnosti či zadluženosti a okolností, které k nim vedly, bude vždy značně subjektivní. Také během doby mezi vyděděním z důvodu předluženosti do okamžiku zůstavitelovy smrti může předlužený dědic své dluhy splatit, a je pak otázkou, zda by i bez odvolání prohlášení o vydědění neměl tento potomek dědický nárok, neboť již pominul důvod vydědění.

Na opačné straně nemusí být důvod vydědění naplněn již v době učinění prohlášení o vydědění, ale k vydědění dojde i tehdy, bude-li takový důvod existovat v době zůstavitelovy smrti. Zůstavitel tak může potomka předem podmíněně vydědit.¹⁴¹

3.7.2. Náležitosti vydědění

Oproti právní úpravě platné za účinnosti OZ 1964 již není podmínkou platnosti prohlášení o vydědění uvedení důvodu vydědění. Důvodová zpráva OZ uvádí několik důvodů, které vedly ke zvolení tohoto ustanovení. Ve většině případů je důvod vydědění znám zůstaviteli i vyděděnému potomkovi a není ho tak třeba zmiňovat, navíc jeho uvedení v závěti by mohlo vyděděného potomka společensky poškodit, především pokud jde o čin spáchaný před mnoha lety, který již upadl v zapomnění.

¹³⁸ Dědická nezpůsobilost je upravena v § 1481 a 1482 OZ a zahrnuje činy proti zůstaviteli, jeho předku nebo potomku či manželu mající povahu trestného činu, nebo proti zůstavitelově poslední vůli apod. Blíže viz podkapitola 1.2.4.

¹³⁹ Důvodová zpráva.

¹⁴⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 368.

¹⁴¹ tamtéž, s. 360.

Uvedení či neuvedení důvodů vydědění má význam při řešení sporů o oprávněnosti vydědění. Pokud zůstavitel uvede důvod vydědění, musí podat žalobu a prokázat svůj nárok potomek, který tvrdí, že byl vyděděn neprávem.¹⁴² V opačném případě musí prokazovat svůj nárok a existenci důvodu vydědění ten dědic, který má dědit místo vyděděného, jinak bude mít nepominutelný dědic dál právo na povinný díl (§1648 OZ).

Po formální stránce musí být prohlášení o vydědění učiněno stejným způsobem, kterým je pořizována závěť.¹⁴³ Takovým způsobem ho pak lze změnit nebo zrušit, jak stanoví § 1649 OZ. V případě, že si zůstavitel rozmyslí své rozhodnutí a vyděděnému potomkovi promine, musí prohlášení o vydědění zrušit jeho výslovným odvoláním, třebaže důvod vydědění již neexistuje, jinak je vydědění nadále platné. Lze také přijmout názor, že dojde ke zrušení prohlášení o vydědění i tehdy, pokud zůstavitel pozdějším pořízením pro případ smrti vyděděnému potomkovi zanechá část majetku.¹⁴⁴

3.7.3. Negativní závěť

Institut negativní závěti upravuje § 1649 odst. 2. OZ. Díky tomuto ustanovení může zůstavitel učít, že některý ze zákonných dědiců dědit nebude. Prohlášením o vydědění totiž není možné vydědit nikoli nepominutelného dědice, kterému svědčí zákonná posloupnost. Tento institut umožňující vyloučit zákonné dědice znal i ABGB jako negativní testament.¹⁴⁵ Docílit stejného výsledku, tj. vyloučit některé zákonné dědice z dědění, samozřejmě může zůstavitel i sepsáním závěti o celé pozůstalosti, kterou přikáže jiným osobám. V úvahu připadá i existence závěti a negativní závěti vedle sebe.

Z ustanovení vyplývá, že není třeba uvádět důvod takového rozhodnutí. Formální požadavky na pořízení negativní závěti jsou stejné jako v případě vydědění, tj. způsobem, jakým lze pořídit závěť.

¹⁴² ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 370.

¹⁴³ Písemně soukromou listinou alografní nebo holografní, veřejnou listinou ve formě notářského zápisu, popř. s úlevami dle § 1542 – 1549 OZ.

¹⁴⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 371.

¹⁴⁵ HARTMANN, Antonín; ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.* Praha: Linhart, 1936, s. 76.

3.8. Případnutí pozůstalosti dědicům

OZ taktéž musí řešit situace, kdy není zcela jasné, jak bude pozůstalost mezi dědice rozdělena a jaké budou jejich dědické podíly. Nejen že mohou být k téže pozůstalosti povoláni vedle sebe dědicové na základě dědické smlouvy, závěti i zákona, ale také zůstavitel může stanovit dědické podíly jednotlivých závětních dědiců nejasně nebo s početní chybou anebo se může stát, že z nějakého důvodu nebude dědit povoláný dědic, který nemá žádného náhradníka. Pokud tedy není povolán pouze jediný dědic, kterému připadne celá pozůstalost¹⁴⁶, mohou vznikat poměrně komplikované situace. Zásady a výkladová pravidla závěti v OZ proto umožňují co nejvíce vyhovět zůstavitelově poslední vůli a považovat i poměrně nejasně formulovanou závěť v řízení o pozůstalosti za platnou.

Zůstavitel má vždy možnost volby, zda závěti pořídí o celé pozůstalosti nebo jen o její části. Základním pravidlem obsaženým v § 1500 odst. 2 OZ je, že pokud zůstavitel v závěti určí podíly několika dědicům jen k části pozůstalosti, budou ke zbývajícím částem povoláni zákonní dědicové, jejichž podíly se stanoví dle pravidel zákonné dědické posloupnosti. Toto ustanovení vychází z myšlenky, že zůstavitel zřejmě více majetku závětním dědicům zůstavit nechtěl.¹⁴⁷ Výjimkou by byla situace předvídaná § 1500 odst. 2 věta druhá OZ, kdy zůstavitel v závěti při výčtu podílů nebo věcí zůstavených dědicům pouze něco přehlédl a nevyčerpal tak celou pozůstalost, avšak jeho skutečnou vůli bylo, aby dědili pouze uvedení závětní dědicové. Důvodová zpráva uvádí příklad, kdy zůstavitel odkáže pozůstalost pěti závětním dědicům, ale zmýlí se při vyměření podílů, přičemž jejich součet nevyčerpá celou pozůstalost; pak se podíly jednotlivých dědiců přiměřeně zvýší.

Dalším významné pravidlo pro rozdělení pozůstalosti stanoví, že pokud bude povoláno několik dědiců, až už ze zákona nebo ze závěti, a nebudou určeny jejich podíly, rozdělí se mezi ně pozůstalost rovným dílem dle § 1500 odst. 1 OZ. Podíly

¹⁴⁶ § 1499 OZ.

¹⁴⁷ Důvodová zpráva.

přítom mohou být určeny zlomkem, procentem nebo jiným způsobem, např. i rozdělením jednotlivých věcí.¹⁴⁸

Zůstavitel také může určit podíly jen některým povolaným dědicům; potom platí, že dědicové povolání bez určeného dědického podílu (*sine patribus*) budou dědit zbylou část pozůstalosti rovným dílem. Pokud by však zůstavitel určil podíly jen některým z povolaných dědiců tak, že by celou pozůstalost vyčerpал, a na dědice *sine patribus* by už nezbyla žádná část pozůstalosti, uplatní se pravidlo přiměřeného zkrácení podílů dle § 1501 odst. 2 OZ. Díky tomuto ustanovení dostanou i povolání dědici, na které po určení podílů nic nezbylo, stejně jako dědic, kterému bylo vyměřeno nejméně. Toto ustanovení tak řeší příhodným způsobem naplnění zůstavitelovy vůle i při chybném určení podílů.

V každém případě je však potřeba respektovat obecné výkladové pravidlo poslední vůle obsažené v § 1502 OZ, dle kterého je nutné provést dělení pozůstalosti vždy tak, aby byla co nejlépe naplněna skutečná vůle zůstavitele, pokud se zřejmě přepočtl. Příkladem může být situace, kdy by zůstavitel povolal čtyři dědice a určil, že „všichni budou dědit rovným dílem, tedy jednou pětinou.“ Po aplikaci uvedeného výkladového pravidla tak budou všichni dědit rovným dílem, jednou čtvrtinou.¹⁴⁹ OZ stanoví i další speciální pravidla pro výklad závěti a právní domněnky pro situace, kdy zůstavitel povolá k dědění bez bližšího určení např. chudé (dědit bude dle posledního bydliště zůstavitele obec, která dědictví použije ve prospěch těchto osob) nebo skupinu osob (může jít o spoluhráče fotbalového týmu, jehož byl zůstavitel členem; dědici budou ti, kteří v době jeho smrti do této skupiny patřili).¹⁵⁰

3.8.1. Uvolněný podíl

Velmi často může nastat situace, kdy dědic povolaný závětí k určitému dědickému podílu z nějakého důvodu dědit nebude, přičemž zůstavitel v závěti neurčil pro takový případ náhradníka. Půjde hlavně o situace, kdy dědic zemře dříve než

¹⁴⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 83.

¹⁴⁹ NOVOTNÝ, Petr; NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: Dědické právo.* 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2014, s. 67.

¹⁵⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 87.

zůstavitel, zřekne se dědictví nebo jej odmítne. Zatímco předchozí právní úprava vůbec neumožňovala přirůstání uvolněného podílu k podílům ostatních závětních dědiců, OZ se snaží ustanovením § 1504 přispět k naplnění vůle zemřelého. Pokud totiž zůstavitel závěti povolá k celé pozůstalosti všechny dědice rovným dílem nebo všeobecným výrazem znamenajícím rovné podělení, přiroste uvolněný podíl poměrně k podílům ostatních povolaných dědiců.

Možnost přirůstání však nepřichází v úvahu, pokud zůstavitel některému dědici vyměřil určitý podíl procentem či zlomkem z pozůstalosti, neboť se opět vychází z představy, že tomuto dědici zůstavitel více zůstavit nechtěl. Pokud by zůstavitel rozdělil celou pozůstalost tak, že by jen některému z dědiců vyměřil podíl a ostatní dědili rovným dílem, přiroste uvolněný podíl pouze k podílům ostatních dědiců. Dalším případem, kdy nedojde k přirůstání, je situace, kdy zůstavitel ustanovil dědici, který nedědí, náhradníka (blíže následující podkapitola 3.8.2.).

Dle ustanovení § 1506 OZ přecházejí s uvolněným dědickým podílem omezení s ním spojená na toho, komu přiroste. Takovým omezením může být typicky závazek splnit odkaz, podmínka, doložení času či příkaz. Výjimkou jsou omezení vztahující se výslovně na osobu povolaného dědice, který nedědí (např. úspěšně složit maturitní zkoušku s vyznamenáním), nebo případy, kdy dědic, k jehož dědickému podílu přirostl uvolněný podíl, nemůže z nějakého důvodu dané omezení splnit (např. nemůže nahrát hudební CD, protože neumí zpívat ani hrát na hudební nástroj).¹⁵¹

3.8.2. Náhradnictví

Do dědického práva se účinností OZ navrátil institut náhradnictví (neboli *vulgární substituce*), který dává zůstaviteli možnost určit v závěti povolanému dědici náhradníka pro případ, že z nějakého důvodu tento dědic dědit nebude.¹⁵² Nedojde tak k aplikaci zákonných pravidel o uvolněném podílu. Zůstavitel se dokonce nemusí omezit na určení jedné osoby, ale může povolat několik náhradníků (poté bude dědit ten náhradník, který je povolanému dědici v řadě nejbližší, pokud zůstavitel neurčí jejich

¹⁵¹ ŠVESTKA, Jiří, DVORČÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 90.

¹⁵² Např. kdy dědic zemře dříve než zůstavitel, zřekne se dědictví nebo jej odmítne, stane se nezpůsobilým.

pořadí) nebo může stanovit i náhradníkovi postupně další náhradníky. Lze také povolat náhradníka pouze pro některé dědice.

Jako náhradník může být povolán nejen jeden nebo více dědiců, ale také osoba mimo okruh dědiců. Pokud zůstavitel určí, že náhradníky pro uvolněný podíl budou společně ostatní dědicové, aplikuje se vyvratitelná domněnka obsažená v ustanovení § 1510 OZ a spoludědicové jako náhradníci budou dědit v takovém poměru, v jakém jim byly určeny jejich dědické podíly. Pokud však bude vedle spoludědiců povolán jako náhradník někdo jiný, rozdělí se mezi ně uvolněný podíl rovným dílem.

Dále záleží na vůli zůstavitele, zda má náhradník nastoupit na místo povolaného dědice, který nedědí, v každém případě, nebo jenom pokud povolaný dědic nedědí z určitého konkrétního důvodu, např. jenom pokud odmítne dědictví. Pro usnadnění výkladu mnohdy nejasné zůstavitelovy vůle stanoví § 1508 OZ pravidlo, že pokud zůstavitel nařídí náhradnictví pro případ, že povolaný dědic dědit nechce, nebo protože nemůže, má se za to, že bylo náhradnictví zřízeno pro oba tyto případy. Tato domněnka se však neuplatní, pokud z vůle zůstavitele bude jasně vyplývat, že náhradník má nastoupit jen z jednoho konkrétního důvodu, např. pokud povolaný dědic dědit nechce a dědictví odmítne.¹⁵³

Stejně jako při přirůstání uvolněného podílu k podílům ostatních dědiců přechází omezení uložená dědici také na náhradníka, opět pouze s výjimkou případů, kdy jde o omezení vztahující se pouze k osobě povolaného dědice nebo vylučuje-li to povaha věci.

K zániku náhradnictví dojde dle § 1511 odst. 1 OZ v případě, že povolaný dědic nabude dědictví. Z tohoto ustanovení se dovozuje i pravidlo, že pokud náhradník napadlé dědictví neodmítne, náhradnictví dalších náhradníků v pořadí tímto také zaniká.¹⁵⁴ Náhradnictví zřízené zůstavitelem svému bezdětnému potomkovi zaniká v případě, že tento potomek později bude mít vlastní potomky způsobilé dědit. Takto může například otec pro svého bezdětného syna v závěti povolat náhradníka, ale

¹⁵³ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 93.

¹⁵⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 95.

v případě, že se narodí vnoučata, bude dědický nárok svědčit jim a náhradnictví zanikne.

3.8.3. Svěřenské nástupnictví

Svěřenské nástupnictví, označované také jako *fideikomisární substituce*, má svůj původ již v římském právu. Jeho podstatou je nařízení zůstavitele, že dědictví má přejít po smrti dědice nebo v určitých jiných případech na svěřenského nástupce jako **následného dědice**. Nejprve tedy dědí zůstavitelem povolaný tzv. **přední dědic**, který je zavázán při plnění podmínek závěti dědictví přenechat následnému dědici. „*Jedná se také o institut praktický pro případ, že přední dědic není způsobilý o svém majetku pořizovat.*“¹⁵⁵ Jako příklad si lze představit situaci, kdy rodiče těžce mentálně postiženého dítěte, které nemá pořizovací způsobilost, zřídí svěřenské nástupnictví pro jeho pečovatelku. Až rodiče zemřou, bude postižené dítě jediným dědicem, a pokud by samo nemělo zákonné dědice, připadla by po jeho smrti celá pozůstalost státu.

Předmětem svěřenského nástupnictví může být jak celá pozůstalost, tak její část nebo dokonce i jednotlivá věc (§ 1601).

Přední dědic se stává vlastníkem získaného dědictví, ale jeho vlastnické právo je dle § 1521 OZ omezeno pouze na práva a povinnosti poživatele, protože musí dědictví uchovat pro svěřenského nástupce.¹⁵⁶ Zůstavitel však může v závěti určit, že přední dědic může s dědictvím volně nakládat. Jinak platí, že přední dědic může věc z dědictví zcizit nebo zatížit pouze se souhlasem svěřenského nástupce, který má být učiněn ve formě veřejné listiny. Tento souhlas může být nahrazen soudním rozhodnutím, pokud je objektivně zcizení či zatížení věci z dědictví potřebné, a sice s přihlédnutím k oprávněným zájmům svěřenského nástupce.

Jednotlivé případy svěřenského nástupnictví lze nalézt v ustanoveních § 1512 a 1513 OZ. Jde o určení, kdy zůstavitel, nařídí, že dědictví má přejít po smrti dědice na následného dědice, zakáže dědici pořizovat o dědictví¹⁵⁷, povolá za dědice někoho, kdo

¹⁵⁵ Důvodová zpráva.

¹⁵⁶ Výjimkou je pouze zcizení nebo zatížení věci z dědictví za účelem úhrady zůstavitelových dluhů.

¹⁵⁷ Poté nabudou zděděný majetek po předním dědicovi jeho zákonní dědicové; zůstavitel tak znemožní přednímu dědici o této části jeho majetku volně pořizovat pro případ smrti.

v době smrti zůstavitele ještě není¹⁵⁸ nebo povolá dědice s podmínkou či na určitou dobu, po jejímž uplynutí bude muset přední dědic předat dědictví následnému dědicovi.

Svěřenský nástupce má právo požadovat, aby přední dědic vyhotovil písemný inventář (popř. i ve formě veřejné listiny) všeho, co děděním nabyt. Tato možnost přispívá k ochraně majetkových zájmů svěřenského nástupce, neboť může trvat dlouhé roky, než nabude dědictví, a právě díky inventáři bude mít přehled o tom, co mu má později z pozůstalosti připadnout. K ochraně svěřenského nástupce přispívá i povinnost vyplývající z § 1524 OZ zapsat svěřenské nástupnictví do veřejného seznamu, např. katastru nemovitostí, pokud se věc z dědictví do takového seznamu zapisuje. Veškerá právní jednání dědice s touto věcí mařící či omezující práva svěřenského nástupce budou vůči němu neúčinná. Svěřenský nástupce se také může vždy domáhat neúčinnosti právního jednání dědice, kterým zmařil nebo omezil jeho práva při nakládání s ostatními věcmi z dědictví, které se nezapisují do veřejného seznamu.

Svěřenské nástupnictví může zaniknout několika způsoby. Pokud zůstavitel povolá více nástupců, přičemž někteří v době jeho smrti ještě neexistují, zanikne svěřenské nástupnictví okamžikem, kdy dědictví nabude nástupce, který nebyl zůstavitelovým současníkem. Nemůže tak dojít k řetězení¹⁵⁹, jak tomu je v případě, kdy všichni povolaní nástupci jsou současníky zůstavitele (přičemž zůstavitel může určit jejich pořadí nebo stanovit, že mají nastoupit vedle sebe).

Ze zákona zaniká svěřenské nástupnictví také uplynutím sta let po smrti zůstavitele, a to i v případě, že zůstavitel nařídil dobu delší. Avšak i tato doba může být dle § 1515 odst. 2 věta druhá OZ překročena, pokud má svěřenský nástupce nabyt dědictví nejpozději při smrti dědice žijícího v době zůstavitelovy smrti; v praxi však aplikace tohoto ustanovení nebude častá.

Dále dojde k zániku svěřenského nástupnictví, pokud odpadnou všichni povolaní nástupci,¹⁶⁰ pokud nenastane případ, pro který bylo zřízeno, nebo pokud bylo nařízeno

¹⁵⁸ Nejčastěji půjde o nenarozené dítě, které dědictví nabude jako následní dědic dle zůstavitelova určení např. již okamžikem narození, dosažením určitého věku, nebo třeba složením maturitní zkoušky.

¹⁵⁹ Toto omezení má vyloučit, aby se pozůstalost stala rodinným fideikomisem – prohlášením zůstavitele o tom, že jmění je pro všechny budoucí nebo alespoň několik rodinných potomků nezczizitelným majetkem rodiny. Tento institut, který původně znal ABGB, byl ale v roce 1924 zrušen. Viz DVOŘÁK, Jan; MALÝ, Karel. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 496.

¹⁶⁰ Např. se nedožijí okamžiku, kdy měli nabyt dědictví nebo ho odmítl.

osobě nezpůsobilé pořizovat pro omezení svéprávnosti a tato osoba nabude později pořizovací způsobilost. Dle § 1517 OZ zaniká také svěřenské nástupnictví nařízené vůči nezletilému dítěti v rozsahu povinného dílu, pokud toto dítě později nabude pořizovací způsobilost (zejména dosažením zletilosti). Obdobně jako v případě obecného náhradnictví zanikne svěřenské nástupnictví zřízené zůstavitelem bezdětnému potomkovi, zanechá-li tento později potomka způsobilého dědit.¹⁶¹

3.9. Rozdělení pozůstalosti při existující závěti

Oproti právní úpravě platící do konce roku 2013, kdy bylo běžné, že se dědici po smrti zůstavitele při projednávání dědictví před soudem dohodli, jak si pozůstalost rozdělí, ačkoli zemřelý pořídil o svém majetku závět', v současném dědickém právu je tomu jinak. Možnost dohody o rozdělení pozůstalosti¹⁶² zůstává pouze v případě, že zůstavitel nepořídil pro případ smrti a dědí se na základě zákonné dědické posloupnosti.¹⁶³ Jakmile však existuje platná závět', bude nutné respektovat zůstavitelovu vůli projevenou v posledním pořízení a podle takto projevené vůle pozůstalost rozdělit. K dohodě dědiců o rozdělení pozůstalosti může dojít jen v případě, že to zůstavitel v posledním pořízení výslovně připustil. Tuto zásadu upravuje ustanovení § 1694 OZ, které je dalším projevem posílení vůle zemřelého. Na druhé straně se toto ustanovení může jevit jako příliš striktní, protože znemožňuje dědicům dohodnout se na více vyhovujícím rozdělení pozůstalosti, které by se ani zásadně nemuselo přičít zůstavitelově vůli.

Podmínkou platnosti dohody dědiců o rozdělení pozůstalosti je skutečnost, že v důsledku uzavření této dohody musí být rozdělena celá známá pozůstalost (§ 1696 odst. 2 OZ).

Zůstavitel by si při sepsání závěti měl dát pozor na její formulaci a také volbu výrazů. Pokud totiž pouze přidělí dědicům jednotlivé věci ze svého jmění, ale nepřikáže výslovně, že pozůstalost má být rozdělena, jak nařídil, bude tento projev vůle chápan

¹⁶¹ Podrobněji ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 103-107.

¹⁶² Tato dohoda podléhá schválení soudem, viz § 1696 a násl. OZ.

¹⁶³ § 1695 OZ.

jen jako přání bez právní závaznosti (§ 1694 odst. 2 OZ). Dědicové by se pak mohli dohodnout o rozdělení pozůstalosti odchylně od vůle zůstavitele, pokud se necítí takovým přáním zemřelého mravně vázáni. Tuto situaci podrobněji vysvětluje důvodová zpráva k § 1694 až 1696 OZ. V praxi však toto ustanovení může představovat problém, neboť zůstavitel bez právnického vzdělání nebo podrobnějších znalostí dědického práva by jistě mohl často opomenout, že je potřeba ještě zvlášť přikázat rozdělení pozůstalosti podle jeho určení, aby toto určení nebylo chápáno jako pouhé přání. Z tohoto důvodu by zůstavitel mohl v závěti také výslovně uvést, že dědicům zakazuje rozdělit si pozůstalost jinak.

Závěti lze také svěřit určení, jak má být pozůstalost rozdělena, třetí osobě. Soud pak při projednávání pozůstalosti stanoví této osobě přiměřenou lhůtu v délce nejméně dvou měsíců (§ 1697 OZ). Pokud by rozdělení pozůstalosti třetí osobou bylo učiněno zjevně nespravedlivě nebo po uplynutí lhůty, nebude se k němu přihlížet.

4. Odkaz jako součást závěti

4.1. Vymezení pojmu

Odkaz (*legatum*) představuje další z institutů, který za účinnosti OZ 1964 nebyl českému dědickému právu znám. Podstatou odkazu je zůstavitelův příkaz dědicovi, aby určitou věc z pozůstalosti nebo vlastního majetku odevzdal někomu jinému. Nejedná se o samostatné pořízení pro případ smrti, neboť může být nařízen pouze jako součást závěti, dovětku nebo dědické smlouvy, proto i jeho forma bude následovat formu těchto primárních úkonů.¹⁶⁴

Na úvod je potřeba vymežit rozdíl mezi závětí a odkazem, popř. dědicem a odkazovníkem,¹⁶⁵ neboť právní úprava OZ 1964 s odkazy nepočítala a i toho, kdo měl dědit jen jedinou věc z pozůstalosti, považovala za dědice. Závěť představuje jednu ze tří forem pořízení pro případ smrti a je dědickým titulem, neboť vždy obsahuje ustanovení dědice. Odkaz je naproti tomu pouhý příkaz dědici, který může být zřízen v závěti (viz výše). Zatímco závětní dědic (ale také dědic z titulu dědické smlouvy či zákona) nabývá celou pozůstalost nebo podíl na ní, vstupuje jako univerzální sukcesor do práv i závazků zemřelého a odpovídá tak za dluhy zůstavitele s povinností přispět na jejich úhradu, odkazovník získává odkazem pouze právo na určité plnění, které jde k tíži jiných osob, obdařených z dědictví. Může jít o pohledávku na vydání určité věci nebo několika věcí určitého druhu, či na zřízení určitého práva, např. služebnosti.

Odkazovník tedy není dědicem (je pouze singulárním sukcesorem), a neodpovídá za dluhy zůstavitele; což představuje pro odkazovníka značnou výhodu.¹⁶⁶ Z toho důvodu je často využíván k dobročinným účelům nebo obecně prospěšným účelům – např. odkázání starožitnosti muzeu, peněžité částky charitativní nadaci či církevní organizaci apod. Zůstavitel může také jako poděkování odkázat nějakou věc z pozůstalosti osobě, která se o něj ve stáří starala.

¹⁶⁴ PAVELKA, Jan; ŠMÍDA, David. V čem spočívá dědická smlouva a odkaz? *Právní rádce*, 2013, č. 7, s. 21.

¹⁶⁵ Odkazovník (neboli legatář) je osoba, která má z titulu odkazu právo na plnění vůči osobě obtížené odkazem, což je nejčastěji dědic, nebo odkazovník v případě pododkazu (§ 1599 – o pododkaz se jedná, příkáže-li zůstavitel odkazovníku splnění dalšího odkazu).

¹⁶⁶ NOVOTNÝ, Petr; NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2014, s. 81.

Předmětem odkazu nemusí být nutně jen věc patřící do pozůstalosti, ale i vlastní majetek dědice. Jinak může být předmětem odkazu v podstatě vše, co může být předmětem právního obchodu a co má určitou hodnotu pro odkazovníka – nemovitost, movitá věc zastupitelná i nezastupitelná, pohledávka¹⁶⁷, služebnost, cenný papír nebo důchod.¹⁶⁸ Nelze však odkázat věc cizí, která nenáleží ani zůstaviteli, ani dědicovi či odkazovníkovi.

4.2. Zřízení odkazu

Odkaz může zřídit jen osoba způsobilá pořizovat závěti, tzn. osoba, která splňuje požadavky pořizovací způsobilosti uvedené v § 1525 až 1528 OZ (podrobněji podkapitola 3.1.). Avšak i zůstavitel nezpůsobilý pořizovat může odkázat jinému ze své pozůstalosti předmět malé hodnoty (§ 1595 věta druhá OZ). Stejně jak je tomu při pořizení závěti, může být i při nařízení odkazu nařízeno náhradnictví nebo svěřenské nástupnictví. Odkazovníkem může být některý z dědiců, ale i osoba, která není dědicem. Rozhodně však musí jít o osobu způsobilou dědit.¹⁶⁹

Odkaz se dle § 1594 odst. 1 OZ zřizuje tak, že zůstavitel v pořizení pro případ smrti (v dědické smlouvě, závěti nebo dovětku) nařídí určité osobě, aby odkazovníku vydala předmět odkazu. OZ dokonce připouští zřízení odkazu prostřednictvím darovací smlouvy, konkrétně darováním pro případ smrti.¹⁷⁰ „*Darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, se posuzuje zpravidla jako odkaz.*“ (§ 2063 OZ).

Z textu pořizení pro případ smrti mělo být jasné, že jde o odkaz, např. formulací „nařizují vydat ten to obraz jako odkaz“.¹⁷¹ Při rozlišení, zda jde o odkaz nebo ustanovení za dědice však nebude stejně jako podle ABGB rozhodující volba slovních

¹⁶⁷ Odkaz pohledávky upravují zvláštní ustanovení §§ 1612 a násl. OZ. Odkazovník se stane novým věřitelem dlužníka, osoba obtížená odkazem mu pohledávku postoupí i s příslušenstvím a případným zajištěním. Dle § 1614 OZ lze odkázat pohledávku, kterou má zůstavitel za odkazovníkem; obtížená osoba pak musí vydat odkazovníku kvitanci nebo vrátit dlužní úpis.

¹⁶⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 238-239.

¹⁶⁹ Odkazovníkem tak může být fyzická osoba, právnická osoba existující, nebo které má teprve vzniknout, dědic, skupina osob (např. chudí, členové fotbalového týmu), děti vlastní, děti někoho jiného.

¹⁷⁰ SVOBODA, Jiří; KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi.* 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 114.

¹⁷¹ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 234-235.

výrazů, ale to, co skutečně vyjadřují. Proto výraz „ustanovuji dědicem své knihovny dceru Annu“ bude odkazem, neboť půjde o singulární sukcesí. Naopak formulace „odkazuji manželce polovinu svého majetku“ bude považována za ustanovení manželky dědičkou.¹⁷²

K nařizování odkazů se váže jedno zásadní omezení upravené v § 1598 OZ. Zůstavitel nesmí vyčerpat odkazy celou pozůstalostí, ale každému z dědiců by měla zůstat alespoň jedna čtvrtina jeho dědictví odkazy nezatížená. Toto ustanovení vycházející z římskoprávní falciánské kvarty (*Quarta Falcidia*)¹⁷³ má zajisté chránit dědice, kteří se na rozdíl od odkazovníků podílí na úhradě dluhů zůstavitele. Odkazy překračující omezení nebudou neplatné, dědic se však může domáhat zkrácení odkazu. Takové omezení ABGB neznal a pozůstalost mohla být nařízením odkazů zcela vyčerpána.

Obtížení odkazem jsou všichni dědici podle poměru jejich podílů; zůstavitel však může zvlášť přikázat splnění odkazu jednotlivému spoludědici.

Odkazovník musí uplatnit své právo na odkaz přímo u dědice, neboť nemá postavení účastníka řízení a soud tedy nepotvrdí nabytí odkazů v rozhodnutí o potvrzení dědictví. Dle § 1691 odst. 1 OZ však soud dědictví potvrdí až poté, kdy mu bude prokázáno, že odkazovníkům byly podány zprávy o odkazu, osobám, které nejsou plně svéprávné, veřejně prospěšným zařízením či neznámým a nepřítomným osobám byly splatné odkazy splněny, nebo v případě nesplatných bylo splnění zajištěno.¹⁷⁴ Byl-li povolán správce pozůstalosti, doručuje odkazovníkům zprávy o odkazech a vyrovnává dospělé odkazy (§ 1678 OZ).

Znovuzavedení odkazu tak vyřešilo jeden z problémů dědického řízení za účinnosti OZ 1964, kdy jako dědic získávala postavení účastníka řízení i osoba, které byla zůstavena pouhá věc z pozůstalosti. Tím se rozšiřoval okruh účastníků a docházelo

¹⁷² BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 25.

¹⁷³ Zavedeno zákonem Lex Falcidia, dle kterého má dědici zůstat alespoň čtvrtina dědictví prostá odkazů. Tato čtvrtina se vypočítávala z obvyklé ceny majetku pozůstalosti po odečtení dluhů. Blíže KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 310.

¹⁷⁴ Účelem tohoto ustanovení je přispět k prosazení práv odkazovníků. Viz důvodová zpráva.

k průtahům v řízení a nemožnosti uzavřít dědickou dohodu.¹⁷⁵ Navrácení možnosti zřídít odkaz do českého dědického práva lze zcela jistě považovat za pozitivní.

4.3. Zrušení odkazu

Ke zrušení odkazů může dojít jedním ze způsobů uvedených v § 1602 a 1603 OZ – např. pokud zůstavitel zničí nebo zcizí odkázanou věc nebo vymůže odkázanou pohledávku. Kromě toho odkaz zanikne se zrušením závěti (nebo jiného pořízení pro případ smrti, ve kterém byl odkaz nařízen), ať už jejím odvoláním nebo pořízením pozdější, která mění nebo ruší dříve nařízený odkaz. Vedle toho lze odkaz odvolat stejným způsobem, jakým lze odvolat závěť (§ 1577 a násl. OZ).¹⁷⁶

¹⁷⁵ KLEIN, Šimon. Odkaz a dědění konkrétně určených věci v NOZ. *Ad Notam*, 2013, č. 2, s. 5.

¹⁷⁶ Důvodová zpráva.

5. Další typy pořízení pro případ smrti

5.1. Dědická smlouva

Možnosti zůstavitele disponovat se svým majetkem rozšiřuje nový institut dědické smlouvy. Díky této novince v oblasti dědického práva se může zůstavitel již během svého života dohodnout o dědictví se svými dědici nebo odkazovníky. Náš právní řád znal až do nabytí účinnosti OZ 1950 pouze dědickou smlouvu mezi manželi nebo mezi snoubenci, která byla zavedena ABGB. V současné právní úpravě představuje nejsilnější dědický titul, což vyplývá i z jejího zařazení na první místo v zákonném výčtu dědických titulů § 1476 OZ. Její právní sílu lze dovodit i z ustanovení § 1673 odst. 1, které odkazuje k podání žaloby dědice ze závěti nebo zákonného dědice proti dědici, který se opírá o dědickou smlouvu.¹⁷⁷

Důvodová zpráva popisuje dědickou smlouvu jako smíšený právní útvar mezi smlouvou a závětí, neboť představuje dvoustranné právní jednání obsahující závazné ustanovení za dědice, na které dopadají jak ustanovení o smlouvě, tak o závěti. Vzhledem ke specifické povaze dědické smlouvy však lze nyní těžko určit, která z ustanovení obecně upravující smlouvu (§ 1724 a násl. OZ) budou aplikovatelná. Dědickou smlouvou zůstavitel¹⁷⁸ povolává bezúplatně nebo za úplatu druhou smluvní stranu za dědice své pozůstalosti či její části a povolaný dědic své ustavení přijímá. Tato osoba příjemce musí být na rozdíl od zůstavitele zletilá a plně svéprávná. Je také možné, aby např. rodič uzavřel dědickou smlouvu se zůstavitelem ve prospěch svého dítěte jako třetí osoby.¹⁷⁹

Na rozdíl od závěti nemůže být dědická smlouva, stejně jako každá jiná smlouva, jednostranně změněna nebo zrušena.¹⁸⁰ Proto by měl její uzavření zůstavitel vždy pečlivě promyslet, neboť v souladu s jednou ze základních zásad soukromého práva *pacta sunt servanda* bude ke změně či zrušení dědické smlouvy vždy potřebovat

¹⁷⁷ Toto ustanovení se však nepoužije, pokud bude pravost dědické smlouvy popírána.

¹⁷⁸ Dle § 1584 může dědickou smlouvu uzavřít pouze zletilý a plně svéprávný zůstavitel; pokud je ve svéprávnosti omezen, pak potřebuje souhlas opatrovníka.

¹⁷⁹ SVOBODA, Jiří; KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 86.

¹⁸⁰ Důvodová zpráva.

souhlas druhé smluvní strany, a sice opět ve formě notářského zápisu¹⁸¹. Pro smluvní dědice tedy představuje dědická smlouva větší jistotu, než závěť, kterou může zůstavitel kdykoli zrušit nebo změnit.

Pokud jde o formální požadavky je na rozdíl od závěti pro dědickou smlouvu jedinou možností forma veřejné listiny, jak stanoví § 1582 odst. 1 OZ. Vyžaduje se také osobní jednání smluvních stran, proto je stejně jako v případě závěti vyloučeno zastoupení na základě plné moci.

Na obsah dědické smlouvy se však vztahuje zásadní omezení § 1585 odst. 1 OZ. Nelze jí totiž pořídit o celé pozůstalosti; alespoň čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle. Inspirací této úpravy je opět římská falcidiánská kvarta. I tuto čtvrtinu však zůstavitel může zanechat smluvnímu dědici pořízením závěti. Pokud nebude pořízena závěť, připadne tato čtvrtina zákonným dědicům. Sankcí za porušení tohoto pravidla je neplatnost dědické smlouvy, které se mohou dovolat závětní nebo zákonní dědicové u soudu. Speciální pravidlo § 1585 odst. 2 OZ platí pro zůstavitele omezeného ve svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu a na hráčské vášni, který může dědickou smlouvou pořídit obdobně jako v případě závěti jen o polovině majetku, přičemž z této poloviny musí opět jedna $\frac{1}{4}$ zůstat volná.

Při nedodržení formálních požadavků (formy notářského zápisu) nebo obsahových omezení může dojít ke konverzi právního jednání a takto neplatná dědická smlouva bude mít platnost závěti, pokud splňuje všechny její náležitosti. Toto pravidlo je zcela v souladu se snahou o co největší zachování platnosti právních jednání.

Smluvní dědic se může dovolávat neúčinnosti takových právních jednání (např. pořízení závěti, jiné dědické smlouvy nebo darovací smlouvy), která nejsou slučitelná s uzavřenou dědickou smlouvou. Nejspíše bude záležet na konkrétních situacích, přičemž bude rozhodující zůstavitelům úmysl při nakládání s majetkem a ujednání stran v dědické smlouvě. Lze si představit situaci, kdy je ujednáno, že smluvní dědic po zůstavitelově smrti zdědí jeho byt a jako sjednané protiplnění smluvní dědic provede ještě za života zůstavitele rekonstrukci tohoto bytu. Pokud by krátce před smrtí

¹⁸¹ ŠVESTKA, Jiří, DVORČÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 207.

zůstavitel byt prodal, mohl by se smluvní dědic domáhat neúčinnosti kupní smlouvy této nemovitosti. Jinak platí obecná zásada, že zůstavitel může se svým majetkem během života nakládat podle libosti (§ 1589 odst. 1 OZ). V extrémním případě by mohla i nastat situace, kdy smluvní dědic nebude mít co zdědit.¹⁸²

Zrušit dědickou smlouvu lze nejen tradičně ujednáním stran,¹⁸³ ale také dle § 1590 OZ pořízením závěti, přičemž k její účinnosti se vyžaduje souhlas smluvního dědice učiněný ve formě veřejné listiny, přičemž nebude rozhodující, zda je tento souhlas udělen ještě za zůstavitelova života nebo po jeho smrti. Zániku práv a povinností vyplývajících z dědické smlouvy lze také docílit odstoupením, avšak jen v případě, byla-li taková možnost stranami předem výslovně ujednána.

5.2. Dovětek

Dovětek představuje třetí formu pořízení pro případ smrti dle výčtu § 1491 OZ. Jde o další institut navracející se s účinností OZ do českého práva po více než 60 letech, který představuje jakýsi dodatek či doplnění závěti.¹⁸⁴

Dovětek je římskoprávního původu, kde byl označován jako „kodicil“. Většinou byl zůstavitelem pořizován v podobě dopisu doprovázejícího testament (*kodicil testamentární*), ale mohl být pořízen i nezávisle na něm (*intestátní kodicil*). V kodicilu určeném dědicům zůstavitel doplňoval a konkretizoval svou poslední vůli, která měla být po jeho smrti naplněna.¹⁸⁵ Také dnes lze pořídit dovětek vedle závěti anebo samostatně, aniž by byla sepsána závěť. Samostatný dovětek pak bude určen pouze zákonným dědicům, aby splnili, co jim zůstavitel v dovětku uložil.

Stejně jako kdysi v římském právu i dnes spočívá zásadní rozdíl mezi závětí a dovětkem v tom, že dovětek neobsahuje určení dědice. Dovětkem sice zůstavitel nemůže povolat dědice, ale co se týče jeho obsahu, může učinit nejrůznější opatření –

¹⁸² SVOBODA, Jiří; KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 85.

¹⁸³ OZ nestanoví formu pro takové ujednání, ale lze předpokládat, že bude v praxi vyžadována rovněž forma veřejné listiny.

¹⁸⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 80.

¹⁸⁵ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 307.

stanovit příkaz, podmínku, doložení času, nařídit odkaz nebo také pouze vyslovit svá přání – proto půjde o neméně významnou listinu.

Ne vždy však může být zcela jasné, o který typ posledního pořízení se jedná, zda závěť nebo dovětek. Zůstavitel totiž může povolat dědice nejen určením jeho podílu ve zlomcích či procentech, ale také rozdělením jednotlivých věcí z pozůstalosti, které může být v některých případech považováno za nařízení odkazů.¹⁸⁶ Podle důvodové zprávy půjde o závěť, pokud zůstavitel pořídil o naprosté většině svého majetku. Pokud však vedle věcí uvedených v posledním pořízení vlastní další majetek nikoli nepatrného rozsahu, půjde o dovětek. Podobě se k této problematice se vyjádřila prvorepubliková judikatura: „*Otázku, zda zůstavitelovo poslední pořízení jest závětí, či dovětkem, lze rozřešiti v řízení nesporném. Jde o dovětek, nikoliv o závěť, neurčil-li zůstavitel nikomu ani celou pozůstalost, ani určitou poměrnou její část, nýbrž pořídil-li v pravdě jen o jednotlivých věcech, které nevyčerpávají celé pozůstalé jmění.*“¹⁸⁷

Oproti římskému kodicilu, pro který nebyla vyžadována na rozdíl od testamentu zvláštní forma, lze z ustanovení § 1498 OZ vyvodit, že dovětek musí být pořízen v jedné z forem předepsaných pro závěť. Stejně tak budou i na ostatní náležitosti dovětku, např. pořizovací způsobilost nebo výklad, platit ustanovení o závěti.

¹⁸⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1.* vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 80.

¹⁸⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 9. 1932, sp. zn. R I 738/32 (Vážný 11935).

6. Srovnání s německou úpravou

Dědické právo Spolkové republiky Německo obsažené v páté knize německého občanského zákoníku – Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) představuje jeden z inspiračních zdrojů při rekodifikačních pracích na OZ. Proto v něm najdeme řadu obdobných principů a ustanovení, ale zároveň také některé instituty českému právu neznámé nebo upravené odlišně. Na rozdíl od dědického práva v období účinnosti OZ 1964 se přijetím OZ česká úprava německé značně přiblížila, především zavedením nových institutů a rozšířením strohé úpravy o podrobnější ustanovení. Jde např. o nové možnosti uzavřít dědickou smlouvu, připojit k závěti vedlejší doložky (podmínku, doložení času, příkaz), nařídit odkaz nebo sepsat negativní závěť. Dále byly dle německého vzoru v OZ upraveny mimořádné testamenty, svěrenské nástupnictví nebo výkladová ustanovení závěti. Z toho důvodu se tato kapitola věnuje především institutům a ustanovením, které jsou OZ neznámé nebo upravené odlišně.

Pořízení pro případ smrti (*Verfügungen von Todes wegen*) zná německé právo dvě: závěť (*das Testament*) a dědickou smlouvu (*der Erbvertrag*). Někteří autoři uvádí jako samostatnou formu pořízení pro případ smrti i **společnou závěť** (*das gemeinschaftliche Testament*)¹⁸⁸, ale běžně je považována za jeden z typů závěti. Její pořízení české právo dosud neumožňuje. Společná závěť není však neobvyklým institutem v evropských zemích a v čl. 3 ho zmiňuje i nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 650/2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení ze dne 4. července 2012. Společná závěť je upravena v § 2265 a násl. BGB. Možnost sepsat společnou závěť mohou využít pouze manželé nebo registrovaní partneři. Obsahově se jedná o dvě pořízení pro případ smrti tvořící společnou závěť (nikoli smlouvu), přičemž každý z manželů, popř. registrovaných partnerů, pořizuje o majetku sice jednostranně, ale přitom zároveň na základě

¹⁸⁸ WEIRICH, Hans-Armin. *Erben und Vererben*. 5. Aufl. Berlin: Neue Wirtschafts-Briefe GmbH & Co. KG. 2004, s. 148.

společného rozhodnutí upravit majetkové poměry pro případ smrti.¹⁸⁹ Společný testament může být pořízen ve stejných formách jako běžná závěť (viz dále).

Zvláštní formou společné závěti je tzv. **Berlínský testament** (*Berliner Testament*), ve kterém se manželé vzájemně ustanoví dědici a nařídí, komu má po smrti přeživšího manžela pozůstalost připadnout, většinou jejich společným potomkům.¹⁹⁰ Tento typ je v Německu v praxi velmi často využíván, a dle mého názoru by našel využití i v českém právním prostředí.

Německý pořizovatel závěti musí mít stejně jako český pořizovací způsobilost (*Testierfähigkeit*), která úzce souvisí se způsobilostí k právnímu jednání (*Geschäftsfähigkeit*), kterou člověk získává v plném rozsahu dosažením zletilosti, tj. věku 18 let. Podle speciálního ustanovení § 2229 BGB však může pořídit závěť i mladistvý, který dovršil 16. rok, přičemž není vyžadováno svolení jeho zákonného zástupce jako při jiných právních jednáních. Mladistvý tak musí učinit ústně před notářem nebo mu závěť předat jako otevřenou písemnost (viz dále); ostatní formy pořízení závěti jsou přípustné až pro zletilé osoby. Nezpůsobilé pořídit závěť jsou dle německého práva nejen osoby mladší 16 let (samozřejmě je vyloučeno pořízení testamentu prostřednictvím zákonného zástupce), ale i osoby trpící chorobnou duševní poruchou, slabomyslností nebo osoby nacházející se ve stavu, kdy nejsou kvůli poruše vědomí schopni posoudit význam svého jednání (za takové osoby jsou považovány i osoby ve stavu opilosti).¹⁹¹

Německé právo rovněž dělí závěti na **řádné** (*ordentliche*) a **mimořádné** (*außerordentliche*), v české terminologii označované jako privilegované. Mezi řádné testaments patří veřejná závěť ve formě notářského zápisu (*das öffentliche/notarielle Testament*) a holografní závěť (*eigenhändige Testament*). Pro tuto formu platí stejně jako v české právní úpravě, že její text musí být vlastnoručně sepsán a podepsán. A právě k otázce, zda je či není nutné uvést jméno a příjmení, které se věnuje kapitola 3.3., se německá literatura i judikatura staví zcela jasně – zůstavitel se může podepsat i např. jako „Táta“, a pokud nebude na základě okolností pochyb o identitě pořizovatele

¹⁸⁹ BROX, Hans; WALKER, Wolf-Dietrich. *Erbrecht*. 25. Aufl. München: Franz Vahlen, 2012, s. 106.

¹⁹⁰ SCHLÜTER, Wilfried. *Erbrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2007, s. 119.

¹⁹¹ WEIRICH, Hans-Armin. *Erben und Vererben*. 5. Aufl. Berlin: Neue Wirtschafts-Briefe GmbH & Co. KG, 2004, s. 149-150.

závěti, bude taková závěť platná.¹⁹² Také uvedení místa a času není podstatnou náležitostí podmiňující platnost závěti. Alografní závěť německé dědické právo nezná.

Trochu odlišně je koncipován veřejný testament, který může mít tři podoby. Zůstavitel může ústně (popř. i znakovou řečí) před notářem projevit svou poslední vůli, jejíž obsah notář sepíše do listiny, kterou zůstavitel poté potvrdí. Další možností je, že zůstavitel předá notáři tzv. otevřenou písemnost (*offene Schrift*), která může být i strojově napsaná a nemusí být ani zůstavitelem podepsána; zůstavitel musí jen před notářem prohlásit, že tato písemnost obsahuje jeho poslední vůli. Poslední alternativou je předání uzavřené písemnosti (*verschlossene Schrift*). Tuto možnost může zůstavitel využít, pokud chce obsah závěti držet v tajnosti i před notářem, neboť notář nesmí bez souhlasu zůstavitele zjistit její obsah.¹⁹³

Německou úpravu mimořádných testamentů (označovaných také jako *Nottestamente*) pořizovaných v nouzových a jiných mimořádných situacích české právo víceméně kopíruje. BGB upravuje testament zaznamenaný před starostou obce (*Nottestament vor dem Bürgermeister*), ústní testament před třemi svědky (*Nottestament von drei Zeugen*) a námořní testament (*Nottestament auf See*). Oproti české úpravě tak chybí možnost pořídít závěť na palubě letadla. Z důvodu zvláštní povahy mimořádných testamentů je i dle § 2252 BGB platnost takto pořizovaných testamentů časově omezena, a to uplynutím 3 měsíců od pořizení, pokud pořizovatel ještě žije. Odchylně od BGB pozbývá platnosti ústní závěť pořizená před třemi svědky dle OZ v kratší lhůtě – již po uplynutí dvou týdnů (§ 1549 OZ).

Zrušit závěť podle německého práva je rovněž možné odvoláním závěti, pořizováním nové nebo vyzvednutím veřejné závěti z úřední úschovy (tento poslední způsob byl zaveden dle německého vzoru do českého práva až účinností OZ). Stejně jako dle OZ je i dle § 2258 BGB možné, aby se dřívější závěť stala zpětně platnou, pokud pořizovatel pozdější závěť odvolá.

I německý pořizovatel závěti je při pořizování o svém majetku pro případ smrti omezen právy nejbližších rodinných příslušníků, kteří mají stejně jako dle OZ nárok na **povinný díl** (*Pflichtteilsrecht*). BGB však přiznává právo na povinný díl nejen

¹⁹² BROX, Hans; WALKER, Wolf-Dietrich. *Erbrecht*. 25. Aufl. München: Franz Vahlen, 2012, s. 74-75.

¹⁹³ OLZEN, Dirk. *Erbrecht*, 4. Aufl. Berlin: Walter de Gruyter GmbH, 2013, s. 92.

potomkům, ale také rodičům a manželovi (§ 2303 BGB). Koncepce tohoto nároku je stejná jako v české úpravě, tedy jde o pouhé právo na výplatu peněžité částky odpovídající hodnotě povinného dílu, přičemž se nepominutelný dědic nestává dědicem. Výše povinného dílu je stanovena pro všechny tyto osoby stejně – činí ½ hodnoty zákonného dílu těchto osob. Nerozlišuje se mezi tedy nezletilými potomky a ostatními zletilými osobami, jak je tomu v české úpravě. Nárok na povinný díl však ztrácí osoby dědicky nedůstojné (*Erbunwürdigkeit*) z důvodů uvedených v § 2339 až § 2345 BGB, které obsahově odpovídají důvodům dědické nezpůsobilosti v OZ, nebo osoby, u nichž došlo k započtení (*Anrechnung*) na povinný díl dle § 2315 BGB.

Zůstavitel může rovněž nepominutelnému dědicovi odejmout povinný díl (*Pflichtteilsentziehung*). Jde o obdobu českého vydědění. Důvody pro odnětí povinného dílu vyjmenovává ustanovení § 2333 BGB, které je taxativním výčtem.¹⁹⁴ Jedná se vždy o závažné poklesky proti zůstaviteli: usilování o život zůstavitele, jeho manžela, potomků nebo jiné jemu blízké osobě, spáchání zločinu nebo těžkého úmyslného přečinu vůči těmto osobám, úmyslné porušení zákonné vyživovací povinnosti vůči zůstaviteli nebo pravomocné odsouzení pro úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně 1 roku a to za předpokladu, že by bylo zároveň pro zůstavitele nepřijatelné, aby tato osoba získala podíl na pozůstalosti.

Na rozdíl od české úpravy musí zůstavitel důvod uvést v pořízení pro případ smrti a popsat skutkové okolnosti (nestačí pouze opakovat text zákona), a v té době již tento důvod pro odnětí povinného dílu musí existovat.¹⁹⁵ Zůstavitel však může tyto poklesky prominout a v důsledku toho pozbude odnětí povinného dílu účinnosti.

¹⁹⁴ LÖHNIG, Martin. *Erbrecht*. 2. Aufl. München: Franz Vahlen, 2010, s. 28.

¹⁹⁵ WEIRICH, Hans-Armin. *Erben und Vererben*. 5. Aufl. Berlin: Neue Wirtschafts-Briefe GmbH & Co. KG, 2004, s. 380.

Závěr

Hlavním cílem práce bylo co nejkomplexněji popsat a analyzovat právní úpravu závěti obsaženou v teprve krátce účinném OZ. Tato nová úprava navrácí do dědického práva řadu tradičních institutů a principů, které v období socialismu nebyly českému právnímu řádu známé a vytratily se i z povědomí občanů. Při srovnání této nové úpravy dědického práva s právní úpravou v OZ 1964 je na první pohled patrné, že právě dědické právo je jednou z oblastí, kterých se rekodifikace dotkla nejvýrazněji, neboť jde o mnohem propracovanější a podrobnější úpravu, která konečně po více než šedesáti letech odpovídá standardům evropských zemí. Právě vzhledem k velmi rozsáhlé a podrobné úpravě závěti jsem zvolila i koncepci své práce, jejímž záměrem ani nemohlo být detailní zkoumání každého ustanovení, ale spíše snaha výstižně popsat podstatu závěti, její současnou úpravu včetně formálních i obsahových náležitostí a přitom zkoumat její historická a společenská východiska, inspirační zdroje (včetně německého BGB, kterému je věnována poslední kapitola) či původ některých institutů; to vše v rozsahu umožněném diplomovou prací.

Úvodem k tomuto tématu jsem považovala za důležité věnovat se obecnému pojednání o dědickém právu, o zásadách, které ho ovládají, o některých důležitých pojmech z této oblasti a rovněž ve stručnosti přiblížit institut závěti a předpoklady, za kterých se vůbec testamentární dědická posloupnost může realizovat. Druhá kapitola vyobrazuje vývoj a proměny tohoto starobylého právního institutu, jehož kořeny sahají až do římského práva. Považuji za nesmírně zajímavé, že v tomto právním systému starším více než 2000 let lze místy najít velmi nadčasovou úpravu, která sloužila také jako jeden z inspiračních zdrojů při rekodifikačních pracích na OZ. Proto bylo dalším z cílů této práce přiblížit nejen podobu římského testamentu, ale také poukázat na jisté podobnosti některých zásad či pravidel, které dnes v obměněné podobě najdeme v úpravě závěti v OZ. V této kapitole je pozornost věnována i ABGB, jehož některá ustanovení byla téměř doslovně převzata. Díky dlouhému období, během něhož byl tento na svou dobu velmi moderní soukromoprávní kodex na našem území platný, existuje řada odborných publikací, komentářů i judikatury (např. sbírka Vážný), ze kterých bude jistě nadále čerpáno v budoucnu při výkladu nejasných ustanovení a

rozhodovací činnosti soudů. V této kapitole ještě krátce zmiňuji podobu dědického práva za účinnosti OZ 1950 a OZ 1964. Přestože úprava dědění v obou občanských zákonících byla velmi kusá, některá ustanovení OZ 1964 byla převzata i do nové právní úpravy a proto v práci uvádím i několik soudních rozhodnutí z tohoto období, která budou s velkou pravděpodobností aplikovatelná i dnes.

Jako jednoznačně pozitivní lze hodnotit skutečnost, že se přijetím OZ navrátila do českého dědického práva řada institutů a možností modifikovat obsah závěti, kterým věnuji třetí, nejrozsáhlejší kapitolu. Díky tomu byla ve velké míře posílena testovací svoboda zůstavitele, což je podle mě krok správným směrem, neboť kdo jiný by měl mít hlavní slovo při rozhodování o osudu pozůstalosti, než sám jeho vlastník – zůstavitel. Rovněž nelze nic namítat např. proti jeho rozhodnutí podmínit nabytí dědictví splněním jeho přání formulovaného v podmínce nebo příkazu.

Právě největším přínosem nové úpravy je dle mého názoru respekt vůči vůli zemřelého. Dřívější stav byl neútěšný, neboť pořizovatel platné závěti stejně nemohl předvídat, jak bude pozůstalost po jeho smrti rozdělena, protože socialistické právo poměrně nedůstojně upřednostňovalo vůli dědiců. Na jednu stranu bylo pro mnohé dědice příznivým řešením, že si po dohodě s ostatními si mohli i navzdory existující platné závěti rozdělit věci z pozůstalosti podle svých potřeb. Na druhou stranu možnost uzavření dědické dohody, kterou za současné úpravy musí pořizovatel závěti výslovně připustit, dávala mnohdy vznikát vleklým sporům mezi dědici (a často zároveň nepříjemnostem v rodinných vztazích), pokud nebyli v představách o spravedlivém rozdělení jednotní.

Rekodifikovaná oblast dědického práva dle mého i obecného názoru považována za velmi zdařilou, i když je samozřejmě pravděpodobné, že se v průběhu aplikace OZ v následujících letech objeví potřeba některá ustanovení novelizovat. Lze ale říci, že po více než šedesáti letech má české právo liberální úpravu dědění odpovídající evropským standardům, která je kvalitní a přináší každému opravdu široké možnosti, jak naložit se svým majetkem pro případ smrti, i když přirozeně nějaký čas potrvá, než se nová úprava dostane do podvědomí veřejnosti a občané tyto možnosti začnou využívat. Vždyť autoři při tvorbě OZ vycházeli ze zahraničních občanskoprávních kodexů, které v novelizovaných podobách upravují v daných zemích dědění dlouhá desetiletí, v Rakousku je ABGB platný dokonce již více než 200 let.

Seznam zkratek

ABGB	Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, vyhlášený Císařským patentem č. 946/1811 Sb. z. s.
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)
Důvodová zpráva	Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
J. G. S.	Sbírka justičních zákonů (Justizgesetzsammlung)
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
Vážný	„Vážného sbírka“ (Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských)

Seznam použité literatury a dalších pramenů

Literatura (monografie, komentáře, učebnice)

- ADAMOVIÁ, Karolina. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: stručný nástin*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-283-7
- ADAMOVIÁ, Karolina; SÝKORA, Antonín. *Dědické zemské právo v české historii: K obsahu českého zemského hmotného dědického práva od patrimoniálního státu do poloviny 17. století se zvláštním zřetelem k Obnovenému zřízení zemskému, Deklaratoriím a Novelám*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. ISBN 978-80-7418-196-2
- BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9
- BEZOUŠKA, Petr; PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. ISBN 978-80-7263-819-2
- BÍLEK, Petr; ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-590-9
- BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR: vysokoškolská učebnice*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-429-3
- BROX, Hans; WALKER, Wolf-Dietrich. *Erbrecht*. 25. Aufl. München: Franz Vahlen, 2012. ISBN 978 3 8006 3977 9
- DVOŘÁK, Jan; MALÝ, Karel. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. ISBN 978-80-7357-753-7
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vyd. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1929
- JANKŮ, Martin. *Nové občanské právo v kostce*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-516-9
- KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1
- KUČERA, Robert. *Dědictví*. Praha: Linde, 2001, ISBN 80-7201-271-1

- KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. 1. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. ISBN 978-80-87109-07-6
- LÖHNIG, Martin. *Erbrecht*. 2. Aufl. München: Franz Vahlen, 2010. ISBN 987-3-8006-4076-8
- MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4
- MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo: (Právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, ISBN 80-85427-10-9
- MIKEŠ, Jiří; MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo: praktická příručka: kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualit. vyd. Praha: Linde, 2007, ISBN 978-80-7201-674-7
- NOVOTNÝ, Petr; NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: Dědické právo*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2014, ISBN 978-80-247-5168-9
- OLZEN, Dirk. *Erbrecht*, 4. Aufl. Berlin: Walter de Gruyter GmbH, 2013. ISBN 978-3-11-030271-4
- RADVANOVÁ, Senta et al. *Občanské právo hmotné*. 4. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2007, ISBN 978-80-7357-230-4
- HARTMANN, Antonín; ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Linhart, 1936
- SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. 2. vyd. Praha: LexisNexis, 2004. ISBN 80-86199-89-4
- SKŘEJPEK Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-334-6
- SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Linde, 2013. ISBN 978-80-7201-931-1
- SCHELLEOVÁ, Ilona. *Dědictví a dědické právo*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1659-3
- SCHLÜTER, Wilfried. *Erbrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-3-406-55712-5

- SVOBODA, Jiří; KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-266-3
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Karel a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-579-5
- VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8
- VOJÁČEK, Ladislav; TAUCHEN Jaromír; SCHELLE Karel. *Proměny soukromého práva: Sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5613-8
- TILSCH, Emanuel; HORÁK Ondřej. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-713-3
- WEIRICH, Hans-Armin. *Erben und Vererben*. 5. Aufl. Berlin: Neue Wirtschafts-Briefe GmbH & Co. KG, 2004. ISBN 3-482-50695-7
- WELLECH, Eliška. *Vyznejte se v dědickém řízení: vybrané kapitoly z nového občanského zákoníku*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014. ISBN 978-80-265-0218-0

Odborné články, příspěvky do sborníků

- BEDNÁŘ, Václav. Jaký je hlavní přínos nového dědictví? *Právní rádce*, 2013, č. 7
- BEDNÁŘ, Václav. Nepominutelný dědic. In: *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-265-3.
- HARTMANOVÁ, Hedvika. Proč se nebát nového dědického práva. *Právní rádce*, 2013, č. 2
- HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, č. 11
- KLEIN, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. *Ad Notam*, 2013, č. 3

- KLEIN, Šimon. Odkaz a dědění konkrétně určených věci v NOZ. *Ad Notam*, 2013, č. 2
- KOŽUŠNÍKOVÁ, Vanda. Porovnání a výklad některých ustanovení nového občanského zákoníku a obecného zákoníku občanského týkajících se závěti. *Ad Notam*, 2013, č. 2
- KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. *Ad Notam*, 2013, č. 5
- PAVELKA, Jan; ŠMÍDA, David. V čem spočívá dědická smlouva a odkaz? *Právní rádce*, 2013, č. 7
- PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval. *Ad Notam*. 2013, č. 1
- ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, č. 3

Právní předpisy a jiné normativní právní akty

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením předsednictvem České národní rady č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 946/1811 Sb. z. s. Císařský patent – Obecný občanský zákoník rakouský
- Zákon České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- Zákon č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
- Zákon č. 372/2011, o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)
- Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník Spolkové republiky Německo)

- Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 650/2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení ze dne 4. 7. 2012

Důvodové zprávy

- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník,
<<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

Judikatura

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3332/2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 3992/2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 4. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1744/2007
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2953/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2001, sp. zn. 21 Cdo 1303/2000
- Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96
- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 30. 7. 1986, sp. zn. 18 Co 135/1986
- Unesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980, sp. zn. 11 Co 127/80
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 1935, sp. zn. Rv I 119/34 (Vážný 14462)
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 9. 1932, sp. zn. R I 738/32 (Vážný 11935)
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 1926, sp. zn. R I 1005/26 (Vážný 6576)
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 5. 1925, sp. zn. Rv I 581/25 (Vážný 5029)

Resumé

Cílem mé diplomové práce bylo provést podrobnou analýzu jednoho z nejvýznamnějších institutů dědického práva – závěti. Druhotným cílem bylo stručně porovnat českou právní úpravu závěti s právní úpravou ve Spolkové republice Německo, která byla při rekodifikačních pracích jedním z inspiračních zdrojů. Právní úprava tohoto institutu se po přijetí OZ velmi proměnila a byla posílena testovací svoboda zůstavitele. Závěť představuje jednu ze tří forem pořízení pro případ smrti, díky nimž může zůstavitel rozhodnout o tom, co se má s jeho majetkem stát po jeho smrti.

První z celkem šesti kapitol pojednává obecně o dědickém právu, vysvětluje jeho klíčové pojmy, koncepci a nejdůležitější zásady, které ho ovládají. Dále tato kapitola uvádí jednotlivé předpoklady dědění a obecně charakterizuje a definuje institut závěti.

Ve druhé kapitole se snažím nastínit historický vývoj závěti, jejíž kořeny sahají až k římskému právu. V následujících podkapitolách popisují proměny právní úpravy tohoto institutu na našem území, zejména věnuji pozornost ABGB, který byl dalším významným inspiračním zdrojem, a také podobě institutu v období socialismu po přijetí OZ 1950.

Těžištěm této práce je třetí kapitola, která se věnuje podrobnému rozboru závěti. V jednotlivých podkapitolách pojednává o způsobilosti zůstavitele pořídit závěť, účincích omylu nebo o jednotlivých formách závěti včetně privilegovaných forem. Dále uvádím obsahové náležitosti závěti, zejména vedlejší doložky závěti nebo možnost učení náhradníků a svěřenského nástupnictví, jakož i omezení testovací svobody nároky nepominutelných dědiců, kteří mají právo na povinný díl z pozůstalosti. Zbývající podkapitoly popisují zrušení závěti, vydědění a rozdělení pozůstalosti.

V následující čtvrté kapitole je vymezen pojem odkazu, díky němuž může zůstavitel odkázat určité osobě jednotlivé věci z pozůstalosti nebo zřídit v její prospěch právo. Kromě toho popisuje tato kapitola způsoby, jak lze odkaz nařídit nebo zrušit.

Zatímco v páté kapitole stručně vymezují podstatu dalších dvou typů pořízení pro případ smrti, dědické smlouvy a dovětky, a poukazují na hlavní rozdíly mezi nimi a

zavětí, poslední kapitola se věnuje srovnání české a německé úpravy závěti a přibližuje i některé instituty, které jsou českému dědickému právu neznámé.

Zusammenfassung

Ziel meiner Arbeit war es, eine detaillierte Analyse eines der wichtigsten Teile des Erbrechts zu erarbeiten und schriftlich darzustellen – nämlich die des Testaments. Auch die tschechischen Rechtsvorschriften sollen mit denen in der Bundesrepublik Deutschland verglichen werden, welche bei der Rekodifikation des tschechischen Rechts Vorbildfunktion einnahmen. Die Regelung dieses Teilbereiches des Erbrechts hat sich nach der Annahme des Bürgerlichen Gesetzbuches sehr verändert und insbesondere die Testierfreiheit gestärkt. Das Testament stellt eine von drei Formen der Verfügungen von Todes wegen dar; dadurch kann der Erblasser entscheiden, was mit seinem Vermögen nach dessen Tod passieren soll.

Das erste von insgesamt sechs Kapiteln beschäftigt sich ganz allgemein mit dem Erbrecht an sich und erläutert die Schlüsselbegriffe, das Konzept und dessen wichtigste Prinzipien. Des Weiteren liefert dieses Kapitel sowohl einen Überblick über die einzigen Voraussetzungen für Beerbung als auch eine Charakterisierung und Definition des Bereiches des Testaments.

Im zweiten Kapitel soll die historische Entwicklung des Testaments, dessen Wurzeln bis ins römische Recht zurückreichen, aufgezeigt werden. Im Hinblick darauf werden zum einen die Änderungen der Regelungen zum Testament in der Tschechischen Republik dargestellt, wobei ein besonderer Fokus auf das ABGB – eine weitere Vorlage für die Rekodifikation – gelegt wird, und aber auch wird dessen Umsetzung während des Sozialismus nach der Annahme des Bürgerlichen Gesetzbuch 1950 präsentiert.

Das dritte Kapitel stellt mit einer detaillierten Analyse des Testaments den Schwerpunkt dieser Arbeit dar. In den Unterkapiteln werden die Testierfähigkeit der Erblasser, die Wirkungen des Irrtums oder verschiedene Formen von Testamenten inklusive der außerordentlichen Formen behandelt. Ferner werden die inhaltlichen Anforderungen des Testaments, insbesondere die Nebenklausel oder die Möglichkeit der Bestimmung der Ersatzerben und des Fideikommisses aufgezeigt; hierzu zählen auch Beschränkungen der Testierfreiheit durch Ansprüche von Erben, welche das Recht

auf Pflichtteil haben. Abschließend werden in diesem Kapitel die Aufhebung des Testaments, die Enterbung und die Verteilung des Nachlasses beschrieben.

Im darauf folgenden Kapitel kommt es zur Definition des Begriffes „Vermächtnis“; mit Hilfe dessen kann der Erblasser einer bestimmten Person verschiedene Dinge aus seinem Nachlass vermachen oder ein Recht zu Gunsten eben dieser Person aussprechen. Außerdem enthält es Möglichkeiten der Anordnung oder Aufhebung eines solchen Vermächtnisses.

Während im fünften Kapitel der Erbvertrag und das Kodizill als die anderen Arten der Verfügungen von Todes wegen – vergleichend mit dem Testament – dargestellt werden, liefert das letzte Kapitel einen Vergleich der tschechischen und deutschen Regelungen des Testaments, wobei auch im tschechischen Erbrecht nicht vorhandene Punkte herausgestellt werden.

Název práce v anglickém jazyce a klíčová slova

Název práce v anglickém jazyce:

Testament

Klíčová slova

v českém jazyce:

Závěť

Dědění ze závěti

Dovětek

v anglickém jazyce:

Testament

Testamentary succession

Codicil